

ปฏิสนธิ์มหาตม
พิมพ์ครั้งที่ ๑ โรงพิมพ์คลองใหญ่
พระบรมมหาราชวัง จ.ศ. ๑๒๔๑

๐ ข้าพระพุทธเจ้าพระศรีสุนทรโวหาร คิดคักกลอน
 เรื่องนี้ เรียบกวีว่าปกิระณาพนาตถ์ คือเทียบ
 แบบสอน ในคำใช้ต่าง ๆ ว่าเรียบรายไป เพื่อไว้ตำหรับ
 นักเรียนในโรงหลวง จะได้ช้านเล่าจำกันข้อต่อ
 ถ่าตัยในแบบสอน ให้แน่นยำจนาญ ใ้คู้ตถ์เกตุ ๑
 ถวายแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้
 พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ
 ทรงพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง
 ๑๐๐๐ ฉบับ ตีเสร็จณวันศุกร์ เดือนหก แรมสิบเอ็ดค่ำ
 ปีเถาะเอกศก ๑๒๔๑ ๖

๐ คำ คิกระกิดแก้ ชันชัน
 กลอน ถั่วเถาเถกพันธ์ พาดพ้อง
 สอน แจกแผนกบัน เปนหมวด
 เก็ก นักเรียนอย่าร้อง ว่าแกลังเกณท์สอน ๖

๐ คำกลอนสอนเด็กได้ กูจำ
 ไวพาน์สังเขปคำ คิควัว
 นามเรียบกวีระณา พนาตถ์ แถนา
 เพียรคิกระกิดให้ เด็กูร้าวรบิล ๖

๐ พระศรีสุนทรพระสร้อย

โหวด

คิดคะติเบาราวณ

เรื่องนี้

เป็นฉบับอักษรสาร

ตอนเด็ก

เคยเห็นรูปมือชี้

ช่องให้เห็นทาง ๖

๐ จะเริ่มริเณดากถอนสุนทรแถดง นิพนธ์พจน์บท

แบบแบบแถดง จะแจ้งแจ้งคำใช้ไว้เป็นเถา สำหรับเด็ก

นักเรียนโตขึ้นหัด

พอกำจัดทางโทษที่โหดเหี้ยม

จักเจริญเรื่องรู้ย่ำคอบา

ดีกว่าเถาโตนคธำแต่คำพัง

จะคึกคักคำใช้ ไว้เป็นอย่างดี

คำต่าง ๆ เติมติด

คิดต่อทั้ง

พอเป็นเครื่องเตือนใจระไวระวัง

แม่นเขียนพดถึงเสียศักดิ์ภูมิกวักเรือน

คำที่ใช้ไว้

วางต่าง ๆ เถศ

ถ้วนต่อเหตุใช้จะว่าเป้นพาเหียร

อาไศรยแบบแบบมคธบทจำเนียร

เป็นที่อ้างอิงเขียน

ให้ถูกคำ

ถางวาทาเล้าก็มาแต่พากย์อื่น

มีตาชั่ง

ขึ้นทุกสุขุมขำ

ถ้าแม่นไม่ศึกษาอุสาหจา

ก็จะคด

คฤมโปงทะโพงตัน (๑) ทวิสกทกาน ๆ สารนุสนธิ

โดยยุบลทกอักษรจงม่อนผัน คือ ญ ณ น ร ถ พ ษ

เป็นส่วนกันใช้แปลกแยกความ

ทวิญโญ

ทอมมะคะชะ กาญจนะแปลว่าทองของสยาม
 ท่านเจ้าเมืองกาญจน์บุรีผู้มีนาม แทวนนี้งามล้วน
 แล้วแก้วมกมกาญจน์ ชุนนางกรมวังทองท่าน
 รังสฤษดิ์ พระกาญจนานุกิจนามชานาน ที่สกกคนอ
 ไหญ่ใช้ว่าทณ นีคำชานแถมคอบทบาฬี ท่านแปล
 ว่าทณมีคเส็จักษ รุ้ให้ไปรูไปร่งบ่อนอักษรศรี
 ถึงคำไทยจะไม่รู้ ก็ตามที รุ้ไว้ทีกว่าไม่รู้เป็นผู้เรียน
 ทณสกกคนอเล็กเต็ก ๆ เอ้ย เห็นแก่เคยคำไทยได้
 ใช้เขียน กิ่งไม้ประระราญทานให้เตียน อุดาสัก
 งามน่เกล้าให้เข้าใจ การตจจตัวรอนี้ชั้ช่า
 ทำงานกรบรรรไร อันสุดแท้แต่ว่าทำ
 การใด ๆ คงต้องใช้รอดคตหมกทุกคำ ข้าราชการ
 ขาตราชกิจ ราชการหมั่นพินิจอย่าให้ถล่ำ ถูกเกณฑ์กอบ
 ปรวการทั้นประจำ จดถ้อยคำทุกประการสำรคก็
 คนพิการเห็นอากกรพานจะผิด ปริษกรให้เป็นสิทธิ์
 แก่ฤาษี ตระดาการทุก ๆ ศาสตรกรามี คำเหล่านี้
 รอดคคบทว่ากร ถอดคคบทกาดบรรรหารเหตุ จงสั่งเกด
 คำใช้ที่ไซชาน ก็อเวธแลปี้เตือนประมาณ กับที่ท่าน

จักเป็นวันขึ้นเป็นยาม นาฬิกาทุ่มโมงบาตนาทิจินาที่ที่
 ใช้ในสยาม จนถึงปรานแลฉบับครั้นนั้นยอมตาม
 ลงในความคำว่าการศฐานเที่ยว บิน่ามีนี้อีกปีก่อน
 หนึ่งคำสอนว่าสักครู่สักประเทียว ก็เรียกกาลเช่นกัน
 ฉะนั้นเจียว ยังตกได้เข้ามาถึงความตามฤๅ คือนำร่อน
 นำหนาวแลกราวฝน ที่ชุ่มชลไปจนแล้งแห้งทุกฤดู
 นำครุศดารทปายาศอิกยากู ทั้งเจ้าครูเที่ยงสาย
 แลบ้ายเย็น ของเหล่านี้นับว่ากาลทุกสิ่งสรรพ
 พวกคณินจันชกมาว่าให้เห็น กาลจึงมีหมวดใหญ่ใน
 ประเทิน ท่านจักเป็นส่วนอกติกอนาคค ประจุบัน
 บรรจบครบเป็นตาม จักโดยความทุกฐานว่ากาล
 อนปีเดือนวันที่ดวงไม่เหลือตก นั้นกำหนดว่าอริทระ
 กาลมี กาลที่ยังคงเป็นเห็นชัด ๆ ท่านแบ่งจัก
 เป็นประจุบันนี้ ส่วนข้างนำยังไม่มาท่านพาที ว่าเดือนปี
 เป็นอนาคตะกาล อายุสัต์วัอีกอายุศาศนา ก็เรียก
 ว่ากาลละโดยใจหาร ที่สำหรับนับใช้ ในประมาณ
 พุทธศาสนกาลล่วงแต่ยัง หนึ่งแผ่นคินไต่ฉบับกำกับ
 กระษัตริย์ ถวีสัต์วัเดือนปีเป็นที่ตั้ง ก็เรียกว่า

รัชกาลแต่ปฐมมัง ตลอดทั้งสองตามทามนุกรม
 พระสงฆ์อยู่พรรษกาลจำพรรษา ท่านใช้มาในบาฬี
 ที่มีถม เวลาคณโฆหารทกนิยม ถอประสมเข้า
 กับกไขว่ภากถ ค้ากพะพอใหญ่ใช้สวด
 มีตัวบทแบบใช้ไม่วิคตาร เดือนข้างแรมไม่สู้แจ่ม
 ชัชวาลย์ ใช้วากาพักย์ทำที่คณัม ของคณารายณ์
 ทรงสุบรรณนามขนาน ว่าพระทรงณินกาพู้กันทั่ว
 มหาเมฆมหากาพบันทาลกถ สกคักวพอใหญ่ใช้
 กันมา กพทวนนี้ศรีคำคามคธ มีกำหนดใช้เห็นเช่นดังว่า
 ถานนิยมธารถกทกทวา รงอุธำทำให้ใหม่อย่างพระประ
 ภาดาเมื่อจะเขียนต้องให้พรวกิด ให้ตระหนักแน่นแก่จิตร
 อย่าไขว่ไขว ถ้าจับพลัดจับพลาดคาดคะเน จะชวค
 เขเช่นอย่างหลักที่ปักถนน แม้ประชุมสวนสอบ
 จะตอบได้ เขาจะให้เขียนาวเช่นกราวเรน ทั่วไม่
 ชาติได้เถียงต้องเถียงเอน เพราะไม่เจนจิตรคำทรง
 แก่เรือน (๒) อันที่ฟังน้ำสั่งทั้งสองพจน์ ต้องกำหนด
 ที่ในการจะอ่านเขียน อย่าให้กระปะปนคิตวนเวียน
 ถ้าจะเขียนที่ฟังใช้ตัวพอ ไม่ต้องตรีไม่ต้องตกไป

ฤกษ์ ซึ่ง เขียนนำสิ่งรวบสิ่งไว้ด้วย (๓) คำอยู่อย่างยาก
 อย่างนั้นนำออก เอาตัวหน้าก็ได้แต่ไม่ดี ดูชุกทากา
 เหมือนนำออกไม่ เพราะเช่นนี้ใช้ มีมากเป็นตาคี
 (๔) คำเสียงยาวเสียงสั้นนั้นก็มี กังวาลมีมือเท้าทั่วพระยา
 ช่างเขาเบิกเงินตราไปหักล้าง กระตะตึงเคียวการ
 ขาวเลขา เกกที่ค้นคำสั้นโดยสัญญา ทำวาทก
 เกกย่างถึงทางตรง ยวนเขาวาทำนจะมาหาของทัน
 คำกระชั้นคำยาวกล่าวประสงค ที่ท่ามกลางหว่างเก
 คีวิ่ง ใ้ให้คงคำคู่คี่ เกรกกับขจรเปลี่ยน
 แปลนแทนกันไค เห็นท่านใช้ คำเหมือนไม่เคลื่อนที่
 เช่นคำว่าโปรกเกล้าเชอบุรี ถึงขจรปี่จรคงประเทศ
 อีกคำพูดพวกเราเขาวนไม่เล่น นี่เคะแค้นเฮมคอ
 ภาษา มาพูดใช้ ไรชานครนั้นนานมา คนเจรจาแพร่
 หลายกลายเป็นไทย เกกกับคารุณีกี่มีชีวิต ควรจะ
 จัดยาวสั้นออกทางไร คนเขตก ๆ มักจะเกดะมึงไป
 ทำการทวนนี้ของใครเอาไว้ดู (๕) อนึ่งว่าผู้ชยคถ้าย
 ผู้หญิง คนรู้จริงคงแก่เรียนเขียนว่าผู้ แต่คนอ่าน
 ก็ต้องอ่านขวานวัก ถึงกระนั้นก็จรรู้ว่าผู้ ไท

(๖) คำแก้ทำหน้าเหมือนว่าหล่น ชักเข้าเห็นใต้ใบระ
 เตะอะไร ด้ว้ความที่ควรเอกไปใช้ ไท
 เพราะมันไม่หไม่ถึงเกตซึ่งเหตุกร อันถ้าไทใช้
 ที่บริกบิ คำล่ำกรับเขื่อนใช้จะไรชาน ถ้ามีไครไป
 มากี่ชั้นาน ถ้าพบพานแล้วจะทำให้งหน้าใจ ตัวท่า
 เขกออกสขามภษา เหมือนคอบท่าอยู่ทีท่าชลาไหล
 ชุนนางฝ่ายกรมท่าว่าอะไร ถกรในรำชั ๙
 เปนท่าทาง อันหน้า ไทใช้'ที่มีสัตว์ตร คือถัชิตหน้า
 มนุษยสัตว์ทุกอย่าง หน้าหนุ่มสาวรีนรอยสวยล่ำชาง
 พระบาทจึงหน้าสิ่ง ๙ ถึงจะติ นำนันนำบ้านทั้ง
 นำไบถ ยากถึงโยชนำเมืองรุ่งเรืองศรี ถักนำ
 ทนาวนำร่อนผ่นทวี่ เขื่อนนำเอกใช้'ที่ไม่มีใจ
 (๗) คำว่าบังแลว่านางอีกบั้งบั้ง ความก็ต่างจง
 วิจารณ์จะชานไร เหมือนบั้งแลกรบั้งสุริโยไทย
 ชักเชือกไธมันมิตไค'มิตบั้ง หนึ่งคำว่าทนาง
 อิกบางพลัด บ้านบางจึงบางโควัดถักบางชัง
 บางถักกรูตบ้านบางพุดเหนือบางพัง อ่น่าเขื่อนบั้งมิต
 เตียงล่ำเนียงบาง คำว่าบั้งแลบั้งจงชังจิตร

นี้วินิจฉัยเขียนให้ชัดอย่าขัดขวาง ตามกระบี่บั้งทอง
 ของจางวาง พวกขุนนางขัดกระบี่บั้งเงินงาม
 คนอันเหลือถ้ำเนื้อเป็นขี้ เขาขึ้นชิงนำหนัก
 อย่าพักตาม เขามักบั้งให้เป็นแผลแล้วแต่ตาม
 บั้งนี้ความเป็นวิเศษอย่าละเลย หนึ่งว่าบังไว้มั่ง
 เกิดนางสุก ซากก็อุตรบังพุดเนบ บ้างก็เรียก
 ทักทายพิปรายเปรย บ้างก็เงยบังก็ก้มบังก็มั่ง
 เองไปซุกใส่เท้าใครบัง ที่มันกว้างบังก็ไล่ไปไม่ถึง
 บ้างทะโกนกุ่มองบั้งร้องอึ้ง บ้างถลึงบังก็โลก
 โดกไปพลง (๘) คำว่าเป้าแล้วเป้าครวจะเขียน
 ถัดอีกเพี้ยนตัวไม่ชัดก็ขัดขวาง เป็นยาวสั้นสรรว่า
 ในท่าทาง จะจั่ววงคำไว้ไว้ให้ดู เหมือนถยนต์
 ลงแล้วแล้วเศกเป้า มันปนที่รู้ไม่เท่าต้องเป้าห
 หักเป้าขลุ่ยเป้าปี่เพราะครู เป่าฟู่ เป่าเพลิง
 ลูกเรียวเรียว ที่เลี้ยงยาวยาว เป่าประกาศ
 เป่าร้องราษฎรเร่งดูให้รู้เรื่อง พอร้องเป่าท้าว
 ชุ่นชุ่นทั้งเมือง นี่แบบเสียงเป่าเป่าพอเข้าใจ
 (๙) ถ้าถามกรรมตามคำนี้จำยาก ขั้ววิภาคอธิบายขยาย

อย่าคิดว่าโศก โศกเท่าเขานี้ไฉน ๗ คงจำได้คอกอกอย่า
 ก้าวตัวมันมี เหมือนกำมึกกำมืออีกกำหุ้ม บรรจงจัด
 รถทองให้ผ่องศรี ขุมปะแหรกแอกกำกมณี เกวียน
 ที่มีชื่อกำกับขุม อันตัวกำกวดำมัญญมหศ ไข้แต่
 บทคำไทยไม่สุขุม หนึ่งกำมืมอการันต์นั้นก็ขุม เห็น
 เคลือบคลุมข้างแปนบทมคอปน สำหรับใช้'ในกลอน
 กกล้วน ตามพระขนแบบมังคัมไม่สับสน เหมือนเจ้า
 กำมืมเจ้าเค้ายุมถ อ่านทุกคนแต่ไม่จำไม่ถาก กรรม
 แม่เกยตัวมอมีรอหัน คำท่านสรรแต่มคธภาษา บอกให้
 ทราบบาปกรรมเช่นร่ำมา อีกคำว่าเคราะห์กรรมก็
 จำแปน ที่บางคนบ่นว่ากรรมของเราแล้ว มาประ
 สบพบแก้วไม่แลเห็น กรรมวิบากหากให้ ได้ถ้าเคย
 มาชุกเชื่องที่เพราะกรรมที่ทำมา (๘) หนึ่งใช้คำหมอบ
 แฉ่และแฉ่ของ โดยทำนองใช้ผ้าตัวผา ไข้ตัวพอ
 ไม่ถนัดศุขศุภา ตัวไข้มาแต่เก่า ๗ นั้นเล่าไท (๑๐)
 ชูลำที่จำลุ่มลำเพียรเขียนให้ถูก ข้าพเจ้าปลุกคำไข้
 ไว้ชะโงก เหล่านักเรียนชั้นเด็กแลชั้นโต ก็ยังแต่
 ไข้ไว้ ไข้ชวนควรฤาไร ครูก็สอนเล่าเรียนเขียนไม่ขาด

ไม่ฉลาดจำแบบที่แบบไข ช่างฝันเพื่อนเลือนเลอะเงอะ
งไป รู้ก็ไม่แท้ รู้เป็นงูปลา ดนัยศกัต์ดีทรัพย์สิ้นทั้ง
สิ้นเสีรจ ย่อมสำเร็จได้ทั้งมาคปราวณา เพราะทัน
ทูนคุณเพียรเรียนวิชา ที่สะสมศึกษาสารพวรรณ อุส่าห์
จำเถิดจะว่าสอนให้สิ้น เป็ของระบิบบนแบบละบองของ
ชั้น ๆ เช่นอย่างข้าค่าฆ่าประทกั้น ทั้งตามคำสำคัญ
ท่านไว้วาง คำสูงใช้ว่าข้าพระพุทธเจ้า จงจำเอาไว้
ให้ชัดอย่าชัดขวาง กับคำว่าข้าพเจ้านี้คำกลาง ใช้ใน
ทางถ้อยความตามกระบวน ข้าพระพุทธเจ้าชื่อนั้น
ข้าพเจ้านายศรีเป็นชาวสวน ที่ถกหย่อนผ่อนใช้จึงใคร่
ควรญ คำที่ควรสูงทำโดยตำรา บางคนเขียนว่า
ข้าพระพุทธชิ อุตริเขียนกันกลุ้มหม่นนักหนา ท้ายใจรัก
มีก่ายคลายบัญญัติ ไม่ค้นหาต้นเค้าเตาตะบึง ถัดถัด
จัดว่าข้ากับเจ้า ข้าจะเอาแต่ว่าข้าคว่าไม่ถึง ใครมา
แย่งข้าเขาทำอึง ควรว่าฟังความเช่นว่าใช้ข้าไท คำ
เข่นนี้ใช้ที่คำราชาขาย อีกคำจ้างร้างบ้าย่ายอะไ
คำข้าเรือคำเข้าโรงตั้งบ่อนไป อีกคำไสหุ้ยหอยคำ
บ้วยการ ความดังว่าใช้คำไม่เอกหมด ควรจะจด

จำใช้ให้จิตถนอ ฆ่าตัวนี้ฆ่าให้ตายถึงวายุปราน แบบ
 บุราณใช้มาเปนอาจิน (๑๑) หนึ่งเข้าออกอีกเข้า
 เปลือกเข้าสารตุก แบบทำนุกเข้าไ้โดยถวิล ค่า
 เอกใช้ไม่สมนิยมยิน ไม่เห็นถิ่นที่จะใช้ ในกระบวน
 (๑๒) ทำตามธรรมตามคำจำให้ไว้ คือคำไทย
 ว่าทำนาแลทำสวน สารพัดทำงานกรทั้งมวญ บัง
 คับควรทำแน่มกกา ถ้ามัวตัวนี้ มิใช่คำสยาม ท่านใช้
 ตามติคมคชภาษา เหมือนกับละพระสธามี่เช่นรามา
 ในคำเทียบแม่มกกาตำราครู ธรรมตัวนี้ถูกที่มคชพากย
 ทั้งสามคำจำยากหนอพ่อหนู อุสาคักคักคักหาไ้ไตรตราตุ
 คงไ้รู้ ที่จะใช้ถูกใจความ (๑๓) อีกข้างค่าง
 คัดกระบวนให้ถ้วนถี่ ค่างเขื่อนี้ค่างถึงวังมลิธตาม
 ข้างในออกข้างนอกคุดอย่าควม ข้างบนตามไปข้าง
 ถ่างนี้ข้างไท (๑๔) หนึ่งว่าหว่ายาหย้าก็ควรคิต
 จะเขียนใช้อย่าให้ ผิดคี่อะไร ต้นหว่านนี้ชอบกลผล
 ไ้ ไ้ ไ้ ถักบ้านไฟถึงบ้านหว่าเวลาเย็น ว่าเอกใช้ ใน
 คำที่วักถ้าว ว่าโน้มน้ำวพุดจาวให้เห็น ว่าก็ชอบ
 ในระบอบที่เคยเปน อย่างว่าเล่นว่าหว่าภาษาไทย

(๑๕) คำบูยาฆ่าเอกท่านเสกสรร หนุ่ยไทนนี้ใช้
ว่าหนุ่ยไสว คือหนุ่ยแพรกหนุ่ยคาอีกหนุ่ยไทร

หนุ่ยไสวรรพหนุ่ยบันตามี (๑๖) ในคำถาวรกล่าว
ว่าช้อยไสวแทนว้า ค่อย ๆ มาก่อย ๆ ไปอย่าไสว्हนี้
คำค่อยเอกเสกใส่ในวะจี จำให้ ตันะยารันตันทุถึง

(๑๗) หนึ่งคำว่าหนังสือไม่มีติเพี้ยน ทุกคนเขียน
ทอนาคำว่าหนังสือ แต่เสียงอ่านพานไม่ชัดพดัดเป็นนัง
คำนี้พดัดพวกรมากถากเขาไป ออกสำเนียงเสียงว่า
นังอยู่ทั้งสิ้น จะตักถินผ้าพื้นขึ้นไม่ไหว ถึงจะอ่าน
ว่าเป็นนังก็ยังไม่ใคร เราเขียนคงหนังสือไว้ก็แล้วกัน

(๑๘) หนึ่งเขาวัวนี้ มีใช้คำไทยแท้ เหนมาแต่คำ
มคธภาษาธรรม อักษรต่อคือตัววอเป็นกรันต์ บอก
สำคัญว่ามคธบทบาฬี เหมือนคำว่าข้าเห็นพระถูกเจ้า
ทรงพระเขาวัวยังไม่รู้จำเรณูศรี หนึ่งนารีที่เขาวัว
เค้าคตี่ อีกรวที่ยุพโยคยุพเขาวัว เต็กคนนี้ไม่ยอม
ยอมเขาวัวนัก เขาวัวลักษณะนี้เป็นหลานแม่โถมเฉลา
เขาวัวมาดัยช่วยสมาณสมรเรา คำว่าเขาวัวเขียนไว้
ต้องใส่วอ (๑๙) กลอักษรผ่อนใช้ให้ประจักษ์

เข็นฉันทักเชิดชู้เท่านั้นหนอ ภาจา เต เชิดทอง เม
คัยงรอก ก็เห็นกองจะสว่างราง ๗ เรือง หนึ่งร่ม
ส้มเชื้อเดียวเหลือจะบอก เรือนย่อนยอก.ขวไร้วัวไม่
ไต่เรือง ทั้งเอาไทใช้กันชุมกลุ่มทั้งเรื่อง สุกจะเปลื้อง
สงไถยไม่ไห้คง (๒๐) คำชู้คู่คูลึงเกดเหตุอะไร
ท้าวชู ไทท่านมิได้ใช้สักแห่ เหมือนเรือทั้งทั้งคู่มีภูแดง
เรือคอนแข่งกันเป็นคู่ตึงตม อันทราชู้เป็นคู่กับทราชิง
เครื่องกินทั้งไว้เป็นคู่กับพานถม หญิงกับชายเซย
ชู้เป็นคู่ชม ใช้นิยมคู่เอกเป็นอัครา (๒๑) หนึ่ง
คำข้าสองคำจาไห้เน ท่านใช้แต่คำเอกตอกหน้าจำ
เหมือนตายนั่นเหินยาค่าเวลา วันขึ้นห้าหกคำจะทำงาน
ข้าไทนนี้ไม่มีที่จะใช้ ท่านฝันไว้กอให้ครบคัก
ชาน ถึงคำโคลงจะเอาใช้ก็ใช้การ ผิตบุราณ
ท่านบังคับจะอับปรี่ (๒๒) หนึ่งค่อข้อสองคำประจักษ์
พอครบครันเสียงตามไว้ตามที่ ท่านใช้แต่ตัวขอ
ชู้คะที เหมือนข้อนั้นชอนันท่านสรรคำ ชู้มีค
ชู้ชอบแรงสอບสวน ชู้ถำนวนค่อระวังพลั้งถถ่า
อีกชู้มือชู้บาทางค้ำข้างสะคำ หนึ่งชู้สำคัญนัก

ท่านผู้ ตมิกถาวัน ก็คำควรถ้วน ไททุกสิ่งสรรพ ท่านเอกลี
ท่าน ไม่ใคร่ ใช้จ้านัน ชี้อำคัญถ้วนถ้วนก็ควรการ

(๒๓) ว่าด้วยถิ่นเสด็จสรรพถึบปรารภ ศักยภาพ

พบเต็มต่อข้อบรรหาร พบตัวนี้ ใช้ ที่ว่าพบพาน

พบทุกปานกับยาขบเคียม ไปเทียมโค ภพตัวนี้มีใน

พากย์มคธ เช่นทั้งบทพ โลกยนาโด เจ้าพิภพ

ทรงหงษ์อีกทรงโค ฤทธิมโหฬารลภพ ไตรย

ภพ ๆ นี้บพิลว่าระวะ ท่านแปลงวะไปเป็นพะแถลงไซ

อ่านสกตตามกำหนดข้างคำไทย ที่อ่านใช้ ถิ่นว่าภพ

บั้นจบความ (๒๔) หนึ่งฝ่ายพายไทเอกอนเอนนับ

ใช้สำหรับอยู่ประจำคัสยาม ท่าน ใช้ว่าผูกมัดไป

คมพรทณณ์ ตกในความว่าผูกถูกรดี อันฝ่าย

เอกลีว่าแพ้นดชยกย เหมือนคำว่าโจรร้ายนั้นฝ่ายหนี

เตลงฝ่ายยวนฝ่ายนิยายมี สองวาที่เทียบทำหรับ

ฉบบบรรพ เตลงฝ่ายอธิบายว่ามอญแพ้ว อีกคำแปล

ยวนฝ่ายไม่มีคณัน ว่าถาวแพ้วแต่ต้องจำที่สำคัญ

ว่ายวนนั้นที่ทำไมไม่ลืไปนดา คำว่ายวนยกเป็นชื่อ

ถาวน้ำหมึก ความนี้ก็จะใคร่รู้คู่สืบถาว พวก

พงศ์ธานีจะรำแท่เพรงควาว เขาเรียกชาวโยนกยก
 คำเต็ม ที่ต้นคำซ้ำก็ว่าโยนะ แปลงเอาโอไปเป็น
 วรรณะเต็ม ย่นว่าวรรณควรข้อไม่ต่อเติม ที่คำเต็มโย
 นางคำราชวงษ ผู้รู้แท้แก้ไขไฉน ที่มีก็ดูความ
 ทามประสงค์ พากย์พระวิญญูไซก็ใช้ทรง จะเหิน
 ลงว่าไม่งามก็ทามใจ (๒๙) หนึ่งภูิก้านภาษามคธ
 พจน์ ไทยกำหนดนั้นต้องเขียนวิญญูใหญ่ แต่ใน
 ทดคนทุกวันสำคัญใจ ว่าเป็นคำคนไทยใช้นิยม
 ในฎีกาขุนวิจิตรมาตรา จะต้องการตีกาทำภาษม
 อุดาสัทรอกแทรกภูมิผู้ชม ตีกว้างมองไปไทแต่คน
 (๓๐) จรเข้แลจะเข้ อีกตะเข้ จงรู้ได้หว่าจา
 อย่างงน จรเข้ดีทวร้ายในสายชล มีนักินคน
 คาบพาในวารี ตีทจะเข้เร้นดูพลัวพลิก กระจุก
 กระจิกเช่นกับเพลงกระจับปี่ ในคำเรียกว่าจะเข้
 เครื่องดนตรี จงรู้ที่เข้เข้ใช้ถูกใจความ อีกถูก
 ถ้อยถาไม่ใช้เกินถม คนนิยมเรียกตะเข้คำสยาม
 ทั้งสามคำจำให้อยู่อย่างความ ถ้ามถึถมมั่งง่าย
 จะอวยคน (๓๑) ทรวงกับทรวงคูนี้นี้ ให้ชัด

จงจำไว้ให้ถนัดอย่าขี้ลืม ทอถึบรจจอสกตบทยุบล
 ท่านใช้ว่าทรงพลอีกทรงจตรา ทอสกตักวกรช
 ประโยค สารโสถกข้างสยามภาษา ว่ากรวดทราย
 รายพื้นพสุณธรา สองวานนี้ละม้ายคล้ายสำเนียง
 (๓๒) หนึ่งคำว่าการตรงจงสำเนียง บัญญัติ
 เรียกสายแยกให้แปลกเสียง เหมือนนำทางถูกกรง
 คำกรเรียง จัปพะเนียงวาทะก็บังกรง ทางนี้
 ตรงไปทีเดียวไม่ได้ยวลก ตรงไปจจนถึงห้างหน
 ทางบก คนซื้อตรงควรดำรงที่น่ายก เป็นติตถ
 เหล่าเสวการ ควรกำหนดวาทะที่ประสงค์ คำกร
 ตรงใช้ยกในอักษร เขียนให้ถูกจุดอักษะทรกลขน
 อุทาหรณ์ทั้งอย่างวางประจำ (๓๓) จะติดคั่นมา
 ประตนประดับไว้ อีกไกรไทรอยู่ล่อ ๆ ก็ชี้ธำ
 ฤทธิไกรเกรียงไกรท่านใช้คำ ยุดำให้สำเนียงนี้
 แล้วตฤทธรอง คำว่าไกรนี้ท่านแปลว่ายิ่งกว่า ติง
 พอคำขายไค้กำไรของ อันคำไกรกับกำไรก็สมพอง
 ไทยท่านองค์แสงแสดงทรง ทอถึบรจจเ็นว่าไทร
 ใช้จรงชอบ ทามระบอบแบบใช้ธำให้ดล แปลว่า

นับแล้วตามความจำนง เขียนให้คงคำไว้ว่าไตรตรา
กับไทรบริทันไทรบเพทพิเศศสอน ไทรบจิรวไทรบ
มีฎกไทรบสิกขา อีกไทรบุคไทรยางษ์เป็นอย่างมา
พระศรีไทรยสระนาสสมาคม ทั้งสองคำจำให้ชอบ
ประกอบไว้ เหนเขวไขว้ว่าที่ก็มีถม มาเขียน
ไทรว่าเปนไทรไทรจะชม จะนิยมก็แต่ฝ่ายมึงง่ายเตา
(๓๔) กรองกับตรองสองคำจำให้แน่ ไต่กันแก่
ทางไทยที่ใดคเขลา กรองนี้ใช้กรองน้ำโดยสำเนา
ทรงนี้แก้คำว่านี้กว่าตฤตรอง (๓๕) อีกคำคู่คือนคร
กับคอนหาบ คนที่อยากเขียนนครเป็นคนของ บาง
คนเขียนนใหญ่เข้า ใช้รอง ผิดทำนองนักเรียนเขียน
ขยาบคาย อันนครคำนี้จะชี้เรื่อง แปลว่าเมือง
คำมคธขยาบ ถึงคนไทยก็ได้รู้อยู่มากมาย ไม่ควร
กลายกลัมนครเป็นคนเรือ (๓๖) อนึ่งคำขอเล็กกับขอ
ใหญ่ เหนเขียนไขว้ไขว้กันออกพื้นเสีย คำขอเล็ก
กลับมาใช้ขอใหญ่จื้อ จะสอนเผื่อไว้ ให้จำงานขอขอ
ประเพณีธรรมเนียมนี้แก้ว แต่ถ้วนถ้วนขอใหญ่ทำนใช้
หนอ พระมุนีธานีนี้ถ้วนขอ จำไว้พ่อเป็นต้นขุนหนูน

ปัญญา (๓๗) ถอบัพพ์ข้อต้องระวางดูจงหระ ที่ควรจะใช้
 ใช้ดออะไรหนา เข้มกับคำบาฬีซึ่งมีมา แลคำว่า
 สาลินีเป็นครู (๓๘) หนึ่งสุขสุดทุกข์ทุกทั้งสี่พจน์
 อุด้าที่จำกำหนดเกิดพ่อหนู จะย้ายแยกแวงแจกออก
 ให้ดู คงเ็กรู้ที่จะใช้ถูกใจความ อันตัวสุขศอครขอ
 สกท คำมะครคอกมิใช่คำสยาม ท่านแปลว่าสุข
 ระบายขยายความ กับอีกนามวันศุกร์เต็มตัวรอ
 อันสุกนัคำ ไทยใช้ กันกลั่นน คำเทียบเหมือนหนึ่ง
 เข้าสุกที่ในหม้อ ผลไม้สุกห่ามงานละออ ซาตโน
 ห่อแวงสุกดูสุกดี เเต่แต่สุกคำไทยที่ ไหนที่นั่น กอสกท
 แทนไม่ถูกตามที อย่างตามถวนตัวขอต่อทวิ ลงบาญชี
 อุกวิชาติเตีเณ ที่ตัวทุกข์ มีขอที่เ็นทมาฏ คำนี้
 ปราสสอนไว้ ให้อ่านเข้เณ คือเป็นคำในมคธบทจำ
 เนียร ถ้าใครเขียนทุกแปลว่าไม่ช้าการ สำหรับใช้
 ในที่ว่าทุกข์ยาก แสนถำบาฏทุกข์โภภ ใช้วิถถาร มา
 ข้อทุกข์ขุก ชีญไม่เว้นจาร ทุกข์นี้จนเจือข้อขอกรณัต
 ที่คำทุกข์ทอออกสกท ต้องทวิยบทคำไทยอย่าไผ่เ็น
 เช่น ใช้คำว่าทุกคำทุกคืนวัน ทุกเข้กชั้นนอมปะนีต้องมีนบาย

เหตุที่ทุกบ้านการทุกเมืองยังเคื่องขึ้น ทุกคนจุนมื่น
 ทุกข.ามาซาบ ทุกฤๅญได้ นบิเหนกลับกลาย
 ทุกหลาก ๆ มากหลายจนเหลือจำ อันสุดแท้แต่
 ว่าทุกคำสยาม ไซ้ในความสามัญไม่ชันษา ต้องที่
 แต่ดอสกตบทนนำ อย่างถลำเขยนตัวขอเข้าต่อเติม
 อีกคำว่ามีทุกสนุน เหนทางที่เอาตัวขอแก้ต่อเสริม
 ที่เกิดจากคำมคที่บทเดิม อย่างเติมให้มันเลยจะเคยตัว
 เหมือนเติกว่าเองเขยจะเคยแน่ ที่นักปราชหนักแน่น
 จะแถมหัว ถ้าได้ถึงนั้นจนเขยว่าก็น่ากลัว ที่ขอจะหัว
 เลียบเพราะสิ้นคนทำเนียบ (๓๘) หนึ่งบัญญัติบาญชี
 นี้ก็บา จะวิภาคทิตินในคำเขยน ให้สมมติศย์มีครุ
 เปนญ์เพียร ถ้าจะเขยนคำสั้นว่าบัญญัติ คือกรงเขเวน
 กรงทั้งที่ขงสัตว์ หนึ่งท่านจัตวาจากุทธาหรณ์ ว่าพระ
 แกลชื่อถึงบัญญัติ ก็เพราะเผื่อนอ้างว่าที่มีดีกร
 อีกคำหนึ่งบัญญัติว่าบังคับ เปนฝ่ายวิศตะคัมที่อย่าไหล
 หลง ไม่กัษันสรไว้ไว้ให้คง อย่างจำนงถาก
 ข้างอ้างว่าบาน ที่คำขวานั้นท่านกล่าววว่าบาญชี บาญ
 ชีนั้นญอสกตบทนบรรหาร สอบบาญชีสี่รายจำหน่ายการ

ทั้งสเปกตรัมก็ไม่มีพรีนิกตัว บางคนเขียนบางที่ขึ้นว่ามี
 มาทอนสั้นเล่มไม่พินคนจะหวั่ว เพราะจึงมมมกง่าย
 เหมือนควายวัว ไม่รู้ตัวในวาทภาษาคน (๓๙)
 ดิกตามคำไม่ใหม่ กับบ้ายนี้ จะช่วยชี้ไว้ ให้ชัดอย่า
 ขัดสน ไม่เอกลีเบญเสอ. ฤศยุบล คือไม่จนแต่ใจเจ้า
 ไม่ราศาน ดิกไม่มาไม่ไปทั้ง ไม่อยู่ ไม่ไต่รู้ ไม่ไต่เห็น
 เปนแก่นสาร บุตรไม่ขอพ่อไม่ให้ ไม่ไต่กร ไม่ไต่
 ไล่สาธารณ์ในคำไทย ไม่ตัวมอหอนำไม้ ไทกต ต้อง
 ด้วยบทร้องเบิ่ง ๆ ว่าเพลิงไหม้ อันม่ายเอกแม่กยพิ ประย
 ไป นั้นท่านใช้ว่าผู้ขายเป็นม่ายเมีย กับหญิงที่สัวตาย
 ภายชีวิตร ฤศวิปลิตปลดท่างอย่าร้างเสีย ถึงขาย
 ขึ้นจะมา ผัวอยู่แค่คำเคลือบ เราคงว่าไต่เมียแม่ม่ายชม
 ดิกสองคำมอหม้อก็พอกคิต เห็นเขียนผิดเคลื่อนที่ก็มีถม
 คนทำเตียมมอท้อชอนิยม เสาทะม่อใหญ่กลมเอาไว้มักถาง
 ประจุพื้นเต็มเตาจะเผาหม้อ ที่พ้อ ๆ เชื้อไฟไม้ทอง
 หลาง ที่บ้านหม้อนั้นก็ถอยจะไว้วาง คำท้ออย่างม่อ
 หม้อพ้อสำคัญ (๔๐) ร่ายกับไว้ ใช้เขียนอย่าเพี้ยนผิด
 เสี่ยงสนิทสั้นยาว ก่น ล่าวสรร ทาหมอรัยร่ายพระเวท

วิเศษศรัณ สกุนต์ในร้ายเร้นเหม็น ทำนองหญิง
 ไร้ชายออกร้ายเราะ จะได้เคาะตะขมสมณวิธ ทำนา
 ลักสามไร่พอไว้กิน นี่เขตรื่นไร้ถั่วกับงา นี่คำ
 ไข ไร้นาทั้งเรือกสวน ตามกระบวนร้ายไร้คำไทยหนา
 แน่นเขื่อนชอบที่ประกอบในวาจา เขาชมว่าเป็นบัณฑิตย์
 ศิษย์มีครู (๔๑) ชุ่ล่าให้จำ. ถักจะว่าให้ สิ้นสุก
 ยิงมุกกับสมุทน์คำคู่ คือสมุททอสกตกำหนดดู ก็จึงรู้
 ว่ามคธบทาพี ในคำแปลว่ากระแสะทะเรวก จงทริ
 ตกความประกอบให้ชอบที่ ตอสกตพจน์สยามความ
 ที่มี ต้องใช้ ที่สมุทชาวสมุทตัว ที่บางคนเขียน
 ใช้สมุจยะ ภาษาพระผ่านข้างวักจัทเนกชม สมุทนี้
 ของไทยใช้ประจำ ไม่ควรคำให้มันเขินจนเกิพเกนที่
 พวกบ้าน ๆ มักจะพาดพาโลติ ว่าอุทริเป็นทำรา
 ขรวิทาเถร อันคิด ๆ นี่ยากต้องบากเบน ไม่ควร
 เกณฑ์ก็อย่าเกดแท้ให้เกินกิน (๔๒) อีกสองคำข้อข้อ
 ภาตสังเกต ใช้ให้ต้องตามเหตุควรวิธ คนนี้ข้อ
 หมอความตามระบิล น้อยเฮตุนน้อยเฮทรวัยต้องปรับ
 ปรัง อันข้อเอกใช้ข้อดอกไม้หมด สกนธรรคข้อใส่

โกธละหู่ ช่อมะม่วงช่อมะกอกดอกพะยุง นาคส์ตั้ง
 ช่อฟ้าส่งงาม (๔๓) พุทก็บุญสองคำจำให้แน พุทนี้
 แท้ใช้ประจำคำสยาม เหมือนพุทเล่นเจรจาพุทว่าความ
 พุทลงตามพุทเพ้อไหลล่องไป พุทเช่นนี้คือที่คอยสกต
 ตามแบบบทเขาราคาน่าหน้าไซ ที่บางครูเห็นจะรู้ นั้น
 ล่นไป บังคับใช้คำพุทสกตจอ ทั่วยังว่ามาแต่
 จะจจะธาตุ แต่นักปราชท่านไม่เหนงขอยหอ ก็คง
 ที่ควรเขียนสกตจอ เหนเพียงพลงามใช้คำไทยทรง
 ฎที่ใช้ตัวภอทอดสกต มิใช่บทคำไทยอย่าไหลหลง
 ว่าพุทในบทพืท่านแปลคง ใช้จ้านงมหาฎุตแลฎุต
 พราย (๔๔) พักภักทรภักดีภักษมีตั้งสี่สับที่ บทบังคับ
 คำแปลกแยกขยาย อันพักนี้คำสยามความธิบาย
 คือขอยุทพักพอสะบายแลพักพล ภักทรนี้คำพุทธสมมุติว่า
 คือดวงหน้าใช้แพร่่งทุกแห่งหน ว่าผิวกัทรจวรภักทร
 ภักทรพินด แทบทุกคนรู้แปลได้แน่นอน ภักดีตัวนี้เดิมที่
 เปนภักดี ในลัทธิเรียนว่าท่านพราสชน แผลงเป็น
 ภักแม่ดกขกสนทร ติอักษรจิตว่าเป็นการันต์ ท่านใช้
 ว่าตั้งพระยาภาเรอภักดี ล้ามภักดีลัทธิไม่ผิดนี้

หลวงมหาใจก็ ได้ไว้ร่ำกัน เช่นนั้นแปลประจักษ์ว่า
 รักที่ คำนวณเพิ่มเติมว่ารักดี ความลัทธิถึงสภามุข
 อักษรศรี แผลงตัวะไปเป็นกะสระมี จึงกลาย
 เป็นรักที่เช่นนี้มา ที่ใช้ตรงว่ารักดีก็มาก เป็นคำ
 หูดกในสยามภาษา พระยาราชภักดีมีสมบัติ หลวง
 เสนารักดีมหาไทย รักดีกับรักดีคำเดียวกัน แต่ประ
 ทินทราฎลงอย่าสงสัยเลย ช่างแต่รักดีเป็นกรันต์ไป
 เช่นคำใช้สวามิภักดีประจักษ์ความ อีกรักที่มีชอ
 ทินทราฎ คำนักปราชญ์มาใช้ในสยาม จะแปล
 ว่าอาหารที่สมควร นิยมตามคำไทยใช้ว่ากิน เหมือน
 คำเขมมรักษ์ภักดีรักษาพร พระยามารจับเป็นรักษ์
 เสียหมดสิ้น อันคำรักย์ก็ย้ายหลายระบิล ให้รู้ในที่
 ไว้อย่าไว้กัน หนึ่งจะช่วยชี้ไว้ ให้ประจักษ์ ยังอีก
 พรรคสกตค่อมมีรอนัน แปลว่าพวกแล้วหมู่บุตสำคัญ
 ไว้ประณันแก่เหล่าที่งาม (๔๕) หนึ่งสองคำจิตจิตคิดให้
 ชอบ จงประกอบที่จะใช้ นั้นให้ล้น จิตตัวนี้ใช้
 ที่ว่าจิตขม ระวีรรมย์แนบจิตสนิทนาง อีกนาย
 จิตหุ้มแพรในเจณสิทธิ์ คนที่ใกล้ใช้จิตไม่อาจขวาง

นาสาเสยเสียดสนิทชิดกับปราง ชิตนี้ทางที่ใส่คำไทย
 ตรง ชิตสกทตัวทอพอสังเกตุ ในต้นเหตุคำบาป
 ที่ประสงก์ คือพระยาไชยวิชิตกิตจางง คำนี้บองค
 สมเด็จพระเชษฐาธิราช อนุชิตชาญไชยไม่ประจักษ์
 จึงถามซักจนวิชิตชลดหาญ อ้างไปถึงพระวิชิตชลดหาญ
 ถึงเหตุการณ์คำว่าชิตสกทตอ (๔๖) ขานกับชาญฉานมี
 ที่กำหนด ทั้งสามคำจำคดีให้แน่นอน ภาษาไทยใช้
 ขานสกทตอ เหมือนหนึ่งข้อคำบอกอ่านออกขาน กับ
 คำพูดขานอ้อยออีกขานหมาก นี้มีมากคำไทยพูดในขาน
 ที่สกทตอใหญ่ใช้ว่าชาญ ทำนแสดงว่าชาญพาน
 จะชุม แปลว่ารู้แบบกายเป็นหลายหลาก ได้รู้มาก
 เชื้อชาญกรตุชุม คือเงินจัตการทำให้ไม่คลาดชุม
 ให้ทำชุมชาญทำนาญเคย ฉานที่ฉอนนอสกทก่า
 หนดแน่ นี่มาแต่คำมคอบทเฉลย แปลว่าเครื่อง
 เฆกเเลศลัดเลชเลย ท่านเพิกเฉยเบญจจากมาให้ห้ทราบเขา
 ของสำหรับโยคีฤาษีพรต พระศุคตกับทั้งพระอริยเจ้า
 ที่ทกเเลศสมุจเฉทแลบางเบา แล้วท่านเข้าดูฉานลำ
 ราชูรมย์ (๔๗) ทั้งสามคำพานพาลอีกภาไรไร เห็น

เขื่อนไม่ถูกทักก็มีถม พานสกคนอไทยใช้นิยม คน
 คารมมักจะระพุกพะพาน เครื่องตะกมของดีที่มีมาก
 อีกพานนากพานทองสองสฐาน ทั้งพานเงินพานทอง
 เหลืองเครื่องตระการ เรียกว่าพานคำไทยใช้กันมา
 พาดหัวพอลอสกตมฯ ธพากย์ แปลไม่ยากเพราะว่าไทย
 ก็ใช้หนา คือคนก่อตุรจิตจิตรจางา อีกกยาครบ
 สามทามทวาร มีได้คิดบุญบาปใจอยากกลับ ท่าน
 เรียกว่าพาดะโดยโธหาร ที่ไทยพูดเกื่อนักถ่นว่า
 คนพาด สังเกตการลอสกตบทยุส กับอีกภาว
 ภอมอรอสกต นิมคค้ำขานสารนุสนธิ ใช้ว่าโพธิ์
 สมภารพระจุมพล กับคำภะระกัจรวลแลหาบคณ ภณ
 ภอมอนอใหญ่ไธสสกต เหมือนอย่างบทปฐิภาณใน
 สารสอน ว่าปัญญาสำหรับได้ตอบสุนทร แดพากย์
 พจนับทกลอนขานาญชาญ หนึ่งในพจนอมิตถการันต์ทำย
 จะขยายพอได้จำที่คำขาน มีที่ ใช้แต่คำว่าหิมพานต์
 คือถิ่นถนพรว้าพรว้างน้ำค้ำงซม หนึ่งในคำพระบาทมีแดง
 ท่านแสดงว่านิพพานอันนักถุ่ม กับแสดงว่านฤพาน
 พานจะคตุม ธรรมสุมทั้งมิอฆิโลกยุต แดคำว่า

จักรพรรดิใหญ่ สกตได้วางประจำในคำสอน
 เหมือนเจ้าจอมจักรพรรดิประทานพร เสด็จจรไปจนจบ
 จักรพรรดิ พานทั้งหกยกข้อไขแฉ่ง ถ้วนแข็งแรง
 ฐิตัญญูเช่นบรรพชา ใต้เท้าเงยแล้วอย่างมัทสนะชน
 เขียนตัวพานจิมทำถถำแต่ง (๔๘) ฝ่ายกับไฉนนี้ที่ไฉนให้
 คลาศ เทียบร่ายสั้นยาวกล่าวแฉ่ง เหมือน
 ฝ่ายหน้าฝ่ายในก็ไม่แคลง ฝ่ายเราแย้งฝ่ายข้างเขาจะ
 เอาจริง ทั้งปากให้ฝ่ายเหนือเหลือจะหัก ด้วย
 นายพักเขาเป็นฝ่ายนายผู้หญิง เป็นฝ่ายคุณพระนาย
 จะหมายอิง เขาเป็นที่พึงพิงพอพ้นไกล คำว่าฝ่าย
 อธิบายว่าพวกเหล่า เช่นคำคำฝ่ายชายไข
 กับคำคำที่จะเอ่ยเรื่องอื่นไป ท่านก็ใช้คำว่าฝ่ายพิ
 ปรายจวม ซึ่งเสียงใช้ไฉ่ ๆ นี้คำสั้น เหมือนไฉ่
 ไฉ่ในฤไทยหวม อธิบายใจที่จะใคร่พยายาม
 อันคำไฉ่ ใช้ตามโบราณกาล แปลว่ามุ่งหมายมันคิด
 พันผูก นี่จะผูกความแก่ที่เล่าชาน ฤๅจะผิดเป็นแก้
 คิดโดยประมาณ จงวิจารณ์คำว่าไฉ่ที่ใช้กัน (๔๙)
 พายกับกายจะขยายให้แข็งแรง มีใช้แก่งว่าเล่นพอ

เห็นชน ด้วยตัวต่างความก็ต่างเห็นต่างกัน ชี้นำบุญ
 เช่นมีพายลงพายเรือ เห็นพระพายชายพัดมาเฉื่อย ๆ
 ก็กลับเรือไปจนสายสบายเหลือ คำพระพายนั้ไป
 บรมคณเจ้า ควรจะเชื่อว่าเนื่องมาแต่วโย อีกคำว่า
 ทุกพายทุกพวงพรรค ใต้ประจักษ์คำไทยใช้อะไร แปล
 ว่าหมู่ตู่ข้าง หินจะเป็นไฉน การแต่โบราณเรียกกล้าเหนียว
 ตาม ภาชนะนี้ใช้ว่าที่วโศกาศ คำนักรบราชท่านมีบุญ
 ญาติ ในสยาม เหมือนนภายินภายนอกบอกเนื้อความ
 ที่นี้งามนภายีไต้ ที่ใหญ่ครัน ทำกุศลชวนชวายุไป
 ภาชนะ เขาจะว่าภายหลังที่ซึ่งฉนั้น อันตัวภาชนะไทย
 ที่ใช้กัน บอกสำคัญคือชีวิตกับกาล (๕๐) ใช้กับช่วย
 คล้ายเสียงดำเนินออก ฉนั้นจะบอกบ่อนใช้ในส่วน
 มีมากหลายช่วยบรอุกช่วยมาร ทาช่วยซึ่งชดชารที่ตก
 ปลด ช่วยคือปรีชาญาณพานจะซึ่ง ทาช่วยซึ่งทด
 นกในเวหา ซึ่งทาช่วยรายกันั้นอะวิญญูระ เขาล้อมทัก
 เมรุคาที่ป่าพง ซึ่งว่าช่วยคำบากถ้าวเช่นนี้ สังเกตที่
 ควรใช้อย่าให้หลง ยังอีกใช้คำสั้นนั้นจำนง เขียน
 ให้คงคำว่าใช้ใช้ว่าพอง เหมือนเขาว่าเปิดไข่ม่มให้พอก

นี้ท่านแปลว่าคุณสุนทระะ กับแปลว่าอพระยะวะระก็ควรคำ
 เหนียกไว้เป็นแบบแผนจงแม่นยำ แปลอีกคำหนึ่งว่าเหตุ
 ถึงเภทความ (๕๔) ถ้ากับนั้นจะชี้ข้อขยาย คือระโฆ
 กับระบาศำสยาม เต็ก ๆ คุฏโฆในยจงใช้ความ
 เพศนางามมีระโฆละไมดี พระภคตใหญ่มีระโฆถึงตามชั้น
 สำหรับกันกันองค์พระทรงศรี พระเสวตรนัทรโฆ
 ระโฆมี สุวรรณขลิติมคินพปตล ระโฆผู้นำ
 มั่งระโฆมาน คำนี้ท่านใช้ระโฆทุกแห่งหน กำหนด
 แนนใช้แม่กาภต อย่ำให้เป็นคำยาวกล่าว่าบาย
 อีกคำนี้วันจะชี้ให้รู้ข้อที่ ถ้าเนียงชี้คำยาวกล่าว่าขยาย
 เหมือนพวกร้างเขียนวาทนตลตลาย เขียนระบาศลัประ
 ธานชำนานุเคย ระบาศลัตีเมฆทังมอม่วง ตอกไม้
 ร่วงรายตอกอยู่เฉย ๆ นี่ควรใช้คำระบาศพิปรายเปรย
 ใช้ไม่เกยคำยาวกล่าประจำ บายกับ โปที่ ต้องใช้ชนิดนี้
 คือบายศรี ไปไม้ธยาให้ถ่า บายว่าเข้าเขาพุตเป็นคำกัม
 พุชมานำเข้ากับศรีบาพิพจน์ แปลว่าเข้าเจริญขวัญเป็นศิริ
 ถ้วนลัทธิ ใช้คำเร่งจำจต เขมรไทยใช้ระคนปนมคธ
 จงกำหนดเปแผนนแยกวิจารณ์ (๕๕) ถ้าประจวรชัถ

ชวนควรฉวีต จงรู้ ถิ่นที่จะใช้ ให้คิดถวญ ว่าชักชวน
 นอศกตบทุรณ เป็นคำไทย ใช้มานานแต่กลพรณ
 คำประศวรควรเขียนนรอสกต เป็นมคธคำเพราะเห
 เหมาะเหมง ราชาศ์ที่สูงคำควรยำเกรง อย่าเชตง
 พุกเล่นชล่าใจ คือเจ้านายทรงประศวรควรกำหนด
 ว่าตามบทที่ประศวรพระโรคใช้ คือประศวรเป็นพระ
 โรคสิ่งใด ๆ ก็หยิบใช้เปลี่ยนความตามประศวร
 (๕๖) ม่านกับมันสิ้นยาวกล่าแถง อย่าเคลือบ
 แถงม่านมันให้ หันหวน เหมือนซึ่งม่านผูกให้ มันนั้น
 ก็ควร ที่บนจวนมีม่านเพดานตาง (๕๗) หนึ่งคำที่ตัว
 หอเข้าต่อท้าย มีอยู่หลายคำควรไ้สวนถาว ำให้รู้
 แบบบนที่ชื่อองในเรือกรว ที่ท่านกล่าววว่าตัวหอต่อถำ
 เนียง ถึงไม่มีไม้เือกจะเสกไล่ ตัวหอใช้แทนเอกให้
 ออกเสียง เช่นเสนห้าววิเทหพุกเรียง คิตเทียบเคียง
 รุ้เือกเทศบาย เสิญพระตราครุฑพาหมาประทับ อย่า
 มัวหลับเามาโมโหโหลจะหาย พระยาศรีสุริยพาหว่าเปนนาย
 ที่นำราหุทำเปนลายกระหนกแปลง เราเดินมาประมาหมัน
 หลอนหลอก มันจึงออกไล่ตะครุฑเราฟุบแผ่ง ที่เสา

อดนั้นพระทรงตำริทแปลง อดสู่ห้แจงแจกถันถันเป็น
 กลอน คำตวัทธการันต์สรรเป็นเอก อดะเนนั้ประ
 มาณโธสารสอน อดมาว่าพอเป็นอย่างทางสุนทร ฟังแต่
 กลอนเด่นแปล่า ๆ อดเข้าการ อดหมั้นจำกำหนดใน
 บทแบบ อดหีบแบบอย่างให้ อดให้วิธการ อดหา
 เขียนเพียรทำให้ชำนาญ อดวิชาญาณคงจะเปรี๊ยะให้เฟื่อง
 พู่ (๕๘) อดนี้จะแก้ไขในกำหนด อดรู้จบดอกจงจำเถิด
 พ่อหนู อดเสียเถิดอย่าว่าพล่าพูดพราวพร อดเอนดูบอก
 จึ่งพ้อเรอว่าพัน อดว่านบทนอบนอศก อดนี้เป็นบท
 แบบไทยใช้ชัชน อดเหมือนคำว่าชัชนบถวิวันท์ อดเครื่อง
 ถิ่นนี้มีพระนบครบจำนวน อดพคำนี้บาพี่มีกำหนด อดแปล
 ในบทเก่าฤาใหม่ต้องไต่สวน อดเช่นใช้ว่านพเคราะห์จำเกาะ
 อดควร อดคือประมวนเทพเจ้าทั้งแก้องค์ อดพระอาทิตย์
 อดทั้งพระจันทร์อังคารพุด อดพระเสาร์ศุกรบริสุทธินั้ประสงค
 อดพระราหูเกตุพฤษหัสจัตจันง อดนพเคราะห์แก้องค์คง
 อดประจำ อดอีกคำว่านพมาศนพรัตน์ อดความก็ชัดเห็นไม่
 อดสู้สู้ขุมฆ่า อดนพมาศนี้เป็นชื่อของทองคำ อดทองเนื้อเก้า
 อดเก้านี้นพคุณ อดนพรัตน์คำนี้ก็มีคำ อดคือแก้วเก้าล้ำเลิศ

ประเสริฐสุด ทรนาคหลาภประหลาตชาติสกุล ถิ่น
 นั้บคุณนั้บค่าสารพัน คือเพชรนิลแก้วบั้บมรรคว
 มุขยน้ำของสี่สกลจั้บจัสรร อีกไพรทูลิยเพทายละม้ายกัน
 ไคเมนชั้นอีกมุกตาฮาภพราย นั้บแ่เรียกนพรัตน์
 รากาแสน เขาทำแควนนพแก้วไม่รว้าวดาย เปนของ
 ท่านมีทวีพนั้บกระทาย ไว้สั้บหรับแต่งกายการมงค
 นพศกนี้ว่าศกที่ควบแก้ว คำนี้คงดงเค้าทุกแห่งหน
 กับอีกคำหนึ่งว่านพทล แ่ลยบด.แก้วชั้นสรวาจา
 เหมือนหนึ่งนพทลเสวทรฉั้บร คำท่านจั้บไว้ก็มี
 เช่นนี้หนา นั้บหนึ่งนพแ่ลว่าใหม่ก็ไ้มา ประ
 หนึ่งนพนักราบุรีรมย์ แ่ลคำนภภอมอต่อสกล
 ในบาทบพพระบาฬีก็มีถม เช่นสรวรคั้บในนภคตสม คน
 นิยมฟากฟ้านภไ้โดย นภคตแ่ลพัสรวารักษ์ ไม่ประ
 จักษเคืองเชื่ญว่าเป้นไ้ฉน สมเศจพระเลศหลั้บภไ้โดย
 นี้คำไ้ชนนพจบกกระบวน (๕๙) นั้บยานญานยอเด็ก
 กับญอใหญ่ จักคไ้ใช้ตามทังถ้งถ้งน ทั้งคำไทย
 คำมคธบทที่ควร จะประมาณแบบใช้ไว้ให้ดู ถั้
 ยานยอนอเลศสกลนั้บ คำท่านสรวในสยามออกแล้หุ

ซึ่งเล่มชื่อกษานหย่อนผ่อนให้ดู สายตราชูยาวบานพิน
 จะเอียง กับคำไทยว่าอะไรมันก็ถึงอก จะหยิบ
 บอกว่าให้ ชักก็ชัก, ถึงง อีเข้าน่านนันทักชักขึ้นเรียง
 นี้น่าเนียงคำไทยใช้ว่ายาน อีกคำหนึ่งยานยอนนตลก
 แต่แปลบทในนาฬิขัณรรพการ พาหะนะเครื่องของไทย
 ที่ใช้การ ยานุมাত্রาชยานเสถียรวอ อีกสัททวิ
 ช้างม้านากรรต รองบาททว่ากำหนดโดยย่อ ๆ ที่เป็น
 เครื่องนาไปใช้เพียงพอ สกตชนดเหมือนคำไทยที่ใช้ชุม
 อิกญอใหญ่ไถ่นอใหญ่สกต คำมคธใช้ว่าญานพาน
 ชุชุม ท่านแปลว่าบัญญัติไม่เคลื่อนบกชุม ชักประ
 ชุมใช้ว่าปรีชาญาณ คำมคธบาฬีนี้มีมาก
 ชักวิภาคที่ใช้จะไชยาน เหมือนหนึ่งว่าปองประโยชน
 โภธิญาณ กรรพฐานทางภานาไมบ วิบัสสะนา
 ญาณตบท่านหยิบยก มทสาธกทศพละญาณไว ถึง
 ชักดัดแปลจะไม่ออกก็บอกไว้ แต่ทอรู้ที่ใช้คำญาณยด
 (๖๐) ราชกับไรที่จะใช้ให้ดูบท ที่กำหนดจง
 วิจารณ์สารนุสนธิ ตั้งเรียบรายคำยาวกล่าวยุบล ที่ราย
 คนเขาจะลักหักบาญชี เลขสมัคลักที่รายจ่ายให้หมด

แล้วจากรายจำนวนให้วันดี ความในเมืองสก็
 เรื่องที่รายมี คำเหล่านี้ใช้ว่ารายกระจะคำ คนที่
 มีโสมชมว่าเหมาะ นี่จำเพาะเห็นว่าโรยยาให้ถนัด
 เนื้ออุไรเรืองรองนี้ของคำ คนที่ทำผิดไปจันไรกิน อีก
 ว่าไรว่าไรพิไรร้อง เสียงเรไรแซ่ซ้องพนาลัย นักร้อง
 อุเอียงโหมไวยริน กิตยพินแม่ก่าเนินดินไร ๆ นี้นอก
 ใช้คำว่าไรไม่สู้ดี กุดบุตรเขียนคำอย่าทำผิด อย่า
 ให้ก่ถาขควรจรายไรก็ไร ทำเขวไขว้ ใช้คตาศปราช
 คำเนียบ (๖๑) หนึ่งแม่กตบทที่ใส่ไม้ไต่คู้ จงเร่งรู้
 แล้ววิจารณ์จะอ่านเขียน คือว่าเสร็จแต่สำเร็จแต่เจ้าเจียน
 อีกคำเมื่อนว่าสมเด็จเจ้าเสด็จจร เหาะระเห็จทมนเขยี้จ
 ขบวนฤทธิ์ อันพูดเท็จทุจริตไม่ค้องสอน เหล่านี้ล้วน
 คำสัณกระชั้นกลอน เปนนิกรพจน์โบราณบรรพการคำ
 เหาะระเห็จเสร็จเจ้านี้คำสยาม กระแสความที่ไม่ถูก
 สุ่มขำ กับที่ว่าเขยี้จขบวนก็ควรจำ นี่เป็นคำ
 คนไทยใช้ กันมา อันสมเด็จเจ้าแต่เสด็จสองคำนี้ เปน
 คำสรรแต่กับพุทธศาสนา ตกเป็นของคนไทยใช้จรรจา
 ท่านแปลว่าผู้บุญผู้เสวยการ เผลื่อนี้แปลว่าที่ตัวก็แก้

ให้รู้แน่หนักแน่นเป็นแก่นสาร พระเมตฺตังสงครามนาม
 บุราณ นามขนานบ้อมเมตฺตังคัษกร เมตฺตังเจตฺตณตํายะเกก
 เกกไปสัน ชัชรบิลบอญฺญบถกถอักษร จงหมั่น
 ฝึกตรึกทราให้ถาวร อย่างพึงเถ่นแต่อักษรกลอนประ
 พันธ์ (๖๒) จำพวกหนึ่งแม่นประคนสอน ไม่มีขอ
 อ่านว่ากรที่เหน็บ แล้วซ้ำเขียนณอใหญ่ไถ่การันต์
 ก็ใช้กันมาเป็นแบบดูแบบกาย อถงกรณ์แปลว่าเครื่อง
 ประทับ อีกคำสับทปกรณผ่อนขยาย แปลว่าเจ๊ก
 พระคำภีร์ โดยพิปราย ยังอีกรายหนึ่งนึ้นว่ามหา
 ปกรณ นี้แปลว่าพระตำราคมภีร์ใหญ่ พยากรณ์
 ว่าทำนายอธิบายสอน คำที่ใช้ในสยามความอุทธรณ์
 ว่าเด็กถอนตระดากกรในศาลเดิม ประมุขสังฆรณ์คำจำ
 ไว้หนา เขาแปลว่าซ่อมแซมแถมเสริม ของ
 ชำรุดรวิวิทำแปลงเดิม ประมุขสังฆรณ์เพิ่มภียโยยาว
 บั้สุวรรณบรรจสุวรรณนี้เครื่องธาท คือผูกเมาะเสื่อธาท
 ธาทขาว ทั้งพรมเจียมผ้าปูตุนพิศพราว เหมือน
 ค้างกล่าววว่าบรรจสุวรรณที่นอนนาง อีกอาภรณ์แปลว่า
 เครื่องประทับ ที่สำหรับแต่งกายมีหลายอย่าง คำ

นิเวศน์อาคารณังกั้นทาง กั้นหนทางที่เป็นบุญให้ชุ่มน้ำ
 อีกม้วยมรณันนั้นว่าทลายวายชีวิตร ถ้าใครคิดถึงอยู่
 บ้างก็ยังชั่ว ฤถ่ำจำกัดความเนาให้เบาตัว ที่คิดกลัว
 ความตายค่อยคลายเบา ชุกาหรณันนั้นท่านแปลว่า
 แบบอย่าง เป็นที่อ้างอชกิใช้ทั้งใหม่เก่า คือคำชี้ตัว
 อย่างทางดำเนินา ที่ควรเล่าจดจำเป็นตำรา
 กรรมกรรมกรรมกรรมผ่อนเป็นสอง โดยทำนองในมกษ
 ภาษา กรรมกรรมทั้งนี้ชี้จาก คือใช้ว่าข้าทักขกรรมกร
 แปลว่าคนทำการบรรหารเหตุ แะนนิเทศทางคำจงจำสอน
 มิใช่พวกการันต์ปันนิกร จงรู้ผ่อนใช้ให้ตั้งทำ
 นองความ กรรมกรรมนี้มีนอกการันต์ทำบ อธิบาย
 บอกพร้อมไม่ข้อถาม เครื่องสำหรับทำโทษคนเลว
 ทรมาน ซึ่งทักความทฤษฏิตะที่ คือใช้ทรวน
 ชื่อคาเป็นอาทิ ท่านสิริรวมจำนวนไว้ว่าฉนวนี่ ตามสืบ
 สองกรรมกรรมแต่ก่อนมี แต่เดี๋ยวนี้ใช้แยกแปลก ๆ
 ไป (๖๓) หนึ่งอาภะญห้าวหาญแลทวยหาญ นี้
 อาจารย์ท่านบังคับตัวญอใหญ่ อย่างบัญญัติดีสืบกันมา
 ภาษาไทย เดิมอย่างไรจึงเป็นบทสวดญอ เรื่องนี้

ก็หาขัดแย้งกันไม่ เหนแต่ใช้สามกันเท่านั้นหนอ หัว
 ชาญนั้นว่ากล้าไม่รารอ ขาหาญกล้าพอจะวิ่งว
 ทวยหาญชานความไว้สามเหตุ โดยถึงเกิดกันที่รู้ว่า
 หมุกกล้า จงเรียนรู้ให้ทั่วทุกเวลา จึงนับว่า
 เป็นบัณฑิตยศึกษามีบุญ (๖๔) ทารสกตถ์วอพอกำหนด
 เป็นมคธสืบเชื้อคำจำ ให้อยู่ คืออาหารบริหารวิจารณ์ดู
 ทหารคู่กับสังหารประหารดี สมารท ไฉนหารบรรหาร
 เหตุ ในประเภทอะระหังมีอยู่ อภินิหารคุณหาร
 ชำนาญดี คำเหล่านี้รอสกตบทประจำ ซึ่งสืบทว่า
 อาหารพานจะขึ้น ตัวเป็นพื้นพูดกันอยู่ทุกเช้าค่ำ
 กินอาหารเข้าปลากะยาห์ ถึงถ้อยคำอย่างนี้ ที่ก็มีมา
 เชิญรับประทานอาหารสำราญเกิด ภาษาหารจะได้เกิด
 ทำถึงกล้า ธิญาหารเห่นระการในท้องนา ทั้ง
 ถ่วงตาตไปโนไรราย บริหารว่าจำเลยเฉลยแก้ หนึ่ง
 ท่านแปลว่ารักษาว่าขยาย คือควบคุมปกป้องต้องธบาย
 เหมือนคำกยบริหารพานจะชุม คำทหารก็ไปนคำมะ
 ะอะ ทะหะระที่ท่านแปลว่าคนหนุ่ม ถ้าเนียงไทย
 ใช้ยาวกล้าวเคลือบคลุม เรียกกันกลุ้มว่าทหารมนานมา

ศัพท์สังหารแปลคำว่านำพร้อม แต่พูดนี้ขมมาข้างไทย
 ใช้ว่า ตั้งคำพูดสังหารมถาญชีวา ก็คือว่านำ
 ชีวิตรให้ปลิดปลง ประหารว่าติดกันแต่พันฟาด คำ
 นักปราชแปลไว้อย่าให้หลง พากยมคชมาเป็นไทย
 ใช้ให้คง อย่างอะงะงแวงเวียนทำเปลี่ยนแปลง
 ไหวหารว่าคำพูดฤคำเรียก จงสำเหนียกยดแบบที่แอบ
 แฝง ทุกวันใช้ ไหวหารพานเคลือบแดง เหนระแวง
 ไปข้างถั่ววาจาดี เช่นคำว่านายปานไหวหารมาก ทั้ง
 ี่ปากฉาดนานไม่อื้อ คนที่กั้นเกล็ดวักถ้ำเชิงพาที่
 ชมว่ามีไหวหารการเจรจา ตมาหารแปลว่านำมาพร้อม
 ถ้าจะน้อมในสยามภาษา ตกในความว่าประมวนชักนำมา
 กังชื่อข้างนางพระยาวิมลรัตน นั้นมีบารมีทาสมาหาร
 สโลกสารแอบแฝงท่านแจจัท พระบารมีชักมาว่า
 ให้ชัก ก็สมอึดถึดสมความไม่ตามเลย อนึ่งนั้นจง
 วิจารณ์บรรหารคัมภี ก็คล้ายกับบริหารท่านเฉดย
 แปลว่ากล่าวคำขยายพิปรายเปรย คำนี้เคยคนไทย
 ใช้มานาน เหมือนหนึ่งว่าศุภสารบรรหารเหตุ คำพิ.ศศ
 ใช้ว่าราชบรรหาร เป็นคู่กันกับที่ว่ามีญาณการ แต่

บุราณมักจะใช้ โสฬสญาณ อรรถาหารนี้ว่าน่าอย่าง
 ทำแท้ ข้างไทยแปลความประจักษ์ว่าลัทธิ เป็น
 คำใช้ ในมคธศกตรอบ ไม่ติดต่อกับสยามความไม่มี
 คำว่าอะภินิหารพานจะซึ่ง แปลให้ ถึงความใน
 ชักรศรี ว่าน่าออกโดยฉพาะเหมาะวาที ที่คือมฤ
 ยามมีที่นิยม ทั้งคำว่าฤตาภินิหาร แปลว่าท่าน
 มีบุญไ้สร้างสม ไว้แต่บ้องมรรคพท่านอบรม จึง
 อุดมไปด้วยยศคุณงาม ยิ่งอีกคำที่สืบเอตจะเสวยสัน
 ไทยบริบอบอกคำว่าคุณหาร แปลว่าแบ่งนำลงจงพิจารณา
 คือเอตหารแบ่งชักหักเอตบน ในคำนี้บางอาจารย์
 ท่านชานบท ใช้สักกัตถ์อันสนธิ ว่าเสื่อมถอย
 หย่อนยอมบ่ที่ขอบกล สองบุบลงพิเคราะห์ให้เหมาะ
 ความ อีกคำหนึ่งนั้นปะทานแปลว่าละ มิใครจะ
 มีใช้ในสยาม มักมีในเทศนาท่านว่าตาม บทใน
 ความภะระอัทธัฏฐาจา ทักเกตศสมุจเฉตปะทาน ท่าน
 ไชยานคำมีเช่นนี้หนา พวกทวยกอยู่มาสถอุมาตีก
 ที่พึ่งมาแต่เก่า ๆ คงเข้าใจ หนานสืบหักงำคำจำให้แน่
 ทั้งคำแปลอธิบายขยายให้ เมื่อจะเขียนควรชานหนานอะไร

จงเลือกใช้แต่ที่ขอบประกอบคำ (๖๕) หนึ่งในพิธี่คำนี้ถูก
แล้ว ขยายใช้ให้มันแก้ไ้โดดถล่ม บางคน
เขียนขอเพิ่มเติมประจำ จัดเป็นคำเขียนผิดว่าพิธิ
เพราะผิดจากคำเดิมเดิมสกท ในมคธเขียนคำวิธินี้
ท่านแปลงจะไปเป็นพระสระอิ จึงเขียนไว้ว่าพิธิเช่นนี้คง
ต้องที่ใช้ในสยามความหลก ๆ ไทยวิภาคพิธิ
พราหมณ์พิธิสงฆ ทุกพระราชพิธิที่จำนง ไปรค
ให้คงไว้ประจำจนบัดนี้ (๖๖) หนึ่งในตำรับกับอีกคำว่า
ตำรับ ควรจะจับเสียงประหลาดของคำกล่าสเกลื่อน
ยกตำรับกับเข้าขึ้นเข้าเรือน ให้นายเขียนอยู่สำหรับ
ช่วยรับการ บางทีเขียนสำหรับเป็นตำรับ หอไม่นำ
กำกับเคียงขนาน หากจะรู้ทันเหตุสังเกตุการ ผู้จะอ่าน
ไม่ทันคิดก็ผิดความ (๖๗) บวชนวชทรวคฐ์รู้หมก เป็น
มคธออกมิใช่คำสยาม ท่านแปลว่าละเว้นเบญจกม
จึงใช้ทามทวมคธสกทขอ บวชนมิหน้าข้าแผ่นดินนวชเล่า
คือท่านเขากวปอเป็นทวมอ เพื่อจะใช้ผู้่งทำคำกลขอ
เหมือนพระหน่อท่านไปทรงผนวชนาน กระฎุกทำใช้
แต่คำเพียงว่าบวช ขึ้นเจ้านายทรงผนวชใช้คำชาน

เป็นชั้นสูงขึ้นคำจำพิจารณา เรียบให้ที่องค์ตามการอย่า
 ก้าวเกิน (๖๘) อีกบทพิทบทพิศิตให้แน่ ทั้งแบบแก้
 ไว้เป็นอย่างดีอย่างหาเห็น บพิตรว่าเครื่องอินที่บันทึก
 เพณิน ถ้วนเป็นสิ่งที่เจริญปลื้มกระมล บรรณารด
 บพิตรมหาร ในคำกรอนกถาว์แจ้งทุกแห่งหน คำ
 แห่งใหญ่ ใช้นามเป็นมงคล ไม่ใคร่พินคำบพิตร
 กิตทุกนาม ซึ่งใช้คำบพิตรธสกต พากย์มคอท่าน
 มาใช้ ในสยาม แปลว่าแต่งสร้างสมนิคมตาม ชนาน
 นามวิตรราช บพิตร ความว่าวิตรจอมกระษัตริย์ได้ทรงสร้าง
 นี้ตัวอย่างชี้เช่นเห็นสนิท คำที่แจจแจกถ้วนนี้ควรคิด
 เขียนบพิตรอย่าให้ ผิดพินิจความ (๖๙) หนึ่งในขวัญหมอบ
 ความบุญบรรหารเหตุ แะนิเทศอย่างบัญญัติ ติในสยาม
 เก่าสกตบุญ ใหญ่ต้องทำตาม เหลือจะค้นค้นความ
 แต่เติมมา จะสมโทษเชิญขวัญเสวตธสาร ทั้งหมอบ
 ความให้ชู นุ ก็นับพร้อมหน้า นี้ตัวอย่างขวัญความ
 ขานวาท เขียนกันมาบุญสกตบทนิกร (๗๐) อีก
 สองคำคือครุฑอาจุณ ในบาฬีเขียนเคียงเรียงอักษร
 ครุโธวอุโธอุโยโกมาร มีให้เขียนตัวสกตบทบุณ

เดิมคนไทยมักจะมีใช้เขียนสกท เป็นอาวฤทธศรุษิหมต
ทุกแห่งหน เอาท้าวทอต่อเติมเสริมประคน เหนจะถื่น
เหลิงเละด้วยเคยมือ จะกตักถั่วสดุดาพระยา
ครุฑ ฤทธิรุมฎาเลิศกลดอื้อ พวกโยธาอาว
มีครบมือ ถิ่นคุคือเค็ดหาญข้างราญรอน ขอเถย
เถยขยันนิทว่ารู้ จี กับเท่านี้ก็ยังว่าเอามาสอน เหน
เขาเขียนลิต ๆ กิดถาวรณ จึงทำกลอนสอนไว้เื่อ
ที่เขื่อน ถิ่นที่ไม่เขื่อนถิ่นที่เขื่อนจะทรงศรี ถิ่นจะก
ก็ท้องงคตื้อกถิ่น ยอมให้ พิชยอมให้ว่าสารพัน
ก้วยคำกัญชิตให้ไว้เป็นคุณ (๗๑) อิกภาคว่าคำกริ
แกถิ่นพุช กุลบุตรแปลงเป็ถิ่นเขื่อนชอกถิ่น จะวางแบบ
แบบบ่อพอเป้นทุน แก่ฝูงกุลบุตรเร็นเร่งเพ็รจำ
คัมภีร์นี้คำมคตบถอถิ่น แปลว่าภักถิ่นเป้นของสุชุมข่า
ที่ตรูสอนลิตยเร็นจำเนียรนำ เช่นพระธรรมไตรย
ปี่ฎกยกเป้นเติม เขียนคัมภีร์นี้ถิ่นถิ่นถิ่นถิ่นทำย
ไถยนิบายท้าวทอต่อเติม ยังแบบใช้ ในกกเข้า
มาเติม เขียนก็คถ้ายคถิ่นคถิ่นคถิ่น เมืองท้าวพ
แปลว่าเมืองเขมร ใช้ ถิ่นเขื่อนอยู่ถิ่นเขื่อนท้าวพ

แสดงกตัตวชอบต่อกันนี้ ทามวิธีแต่บุราณมานานครั้น
 กับที่ใช้ในแม่กถาถ้วน คำก็ควรแก้พูดไม่ผิดนั้น
 ทำกับก็มีแม่กถานิยมกัน ทัวคำคัญอย่าให้เพี้ยนเปลี่ยน
 เปนถอ ที่คำเกวณั้นต้องกล่าววาทาโพช อุษเปน
 โขชลิกถันเท่านั้นหนอ กับโพชาธิบัติไม่ผิด ออก
 กันต่อกันแค้นคำพูชา ๗๒ คำที่ว่าปราโมชนั้น
 เปนสอง ทามทำนองในมคธภาษา คือปราโมช
 ปราโมชยสองวาจา ใช้กันมาสองอย่างแต่ปางบรรพ์
 คำที่สองต้องเอาชะเป็นทะชะ ไทยวิธีสะกะฐะท่านจัด
 ถรร คำนี้แปลว่าบังเกิดวันวิงครัน ซึ่งสำคัญทัวอย่าง
 ทางนิทศัน ทรงสถิตสาราให้ปราโมช ด้วยยาม
 ไปรคปรี่เปรมเกษมสวัสดิ์ อันบังเกิดนี้เป็นความโสม
 นัส คำปราโมชมีอธิบายทรง ๗๓ หนึ่งสังเวค
 สังเวคสังเกตพจน์ แล้วกำหนดนี้ก็ไว้อย่าไหลหลง
 ทัวสกตสองคำจำให้คง โดยจำนงคำหนึ่งสกตคอ
 คำหนึ่งชอสกตกำหนดไว้ นี้ใช้ ใต้เหมือนกันอย่าพรัน
 หนอ แปลว่าความสกตในน้ำใจคอ อุทาหรณ์สอน
 ส่อต่อข้อนิพนธ์ คิต ๗ ถึงทรงเทศสังเวชนัก มาร้าง

รักแรมไถ่อยู่ไพรสนทน์ สร้างสัถเสนาเกิดตั้งเวร
 ในกรรมมต ได้จุตมตคนศุขศิลาโดย แก่ทุกวันพูด
 กันว่าสมเพช ก็อ้างเหตุค่านั่นออกหาใจ ภาษาซัด
 ให้ประจักษ์ปนคำไทย จึงพูดไว้ว่าสมเพชเวทนา
 คือแสดงเอาผิดคิดเป็นตัวมะ แล้วแปลงจะเป็นพระเสียบ
 กัวยหนา เป็นสมเพชคำไทยใช้กันมา ลงอิศรา
 แต่บุรุษคำบุราณ ดูสมเพชเวทนานักหนาหนัก เขาว
 ถักชนไว้วังษนาสงสาร นี้ก็อย่างชี้เช่นเป็นประมาณ
 จำวิจารณ์ไว้เป็นเครื่องเรื่องปัญญา ๗๔ หนึ่งในเขียน
 คำว่าบุญอย่างอื่นไร้ว่ คำนี้ใช้อย่างมคธภาษา ที่คำคั้น
 เรียกกุศลว่าบุญญา ท่านแปลว่าเครื่องชำระต้นทันท
 จึงเขียนไว้ใหญ่ใหญ่ใส่สกต เช่นแบบบทใช้มาก
 เป็นสาธุ ถ้าใช้ตาม สักสกฏฐะวิธี แผลงนั้นมี
 ทักสกตนอกกับขอ เหมือนคำว่าผู้มีบุญการบุญญา
 ไม่ให้ขาดทางมิตรสักนิทหนอ คำว่าบุญต้องด้วยบท
 สกตญอ เป็นสองข้อแคะไค้ข้อกให้ฟัง ๗๕ อนุญาต
 หมู่ญาติให้รู้แยก จับตัวแปลกเช่นข้างต้นแต่หนหลัง
 อนุญาตแปลว่ายอม โดยถำกัง อย่าให้พัวถึงตอสกต

มคธทรง ยางคนเขียนอนุญาคติสกคกัฏฐิ อฎฐิโคถึยม
ไคถั้ววโยไหลหลง พาให้คนเฉาเซอะพลอยเงอะงะ
อย่าจำนงเอาเป็นแบบไม่แบบค้าย อันคำญาคติแปลกกัน
ว่าพี่น้อง คำนี้ต้องติสกคตามบทหมาย อย่าได้
เผดเซวไซวให้ดูนวาย ที่ควรติอย่าให้กลายเป็นคชไป
ที่ท้าวอย่างช้างชั้นนี้มีถม เหมือนบรมราชานุญาทให้
เสนามาคยซึ่งเป็นญาคติกับฝ่ายใน โบรมทให้ไปสม โภช
นัตถาองค์ ๗๖ หนึ่งไมตรีไมตรีวาทีสอง จงถูก
ครองใช้ความทรมประสงกั เหมือนไม้ไผ่ไมตรีที่จำเนง
นี้คำตรงเขียนไม้ต้องได้ไค ที่คำว่าไมตรีที่สนิท
สमानมิตรไมตรีคืออีกโ ความเช่นนี้ไม่ ต้องใช้ถึง
ไม้ไค ติ้วเป็นโจहार ไซวว่าไมตรี เนื่องมาแต่
ภาษามคธพจน์ คือตัวบทเมตติอีกษรศรี แปลว่า
คิดที่จะ ให้กันไว้ไว้ ไคบวาทที่ประจักษ์ว่ารักกัน
๗๗ ปฏิญญาปฏิญญาณบรรหารเหตุ แนะนิเทศ
ทางแยกที่แปลกกัน ปฏิญญาคำมคธบทสำคัญ นี้ใช้
กันมาแต่เดิมไม่เดิมญอ แปลว่าจำทานบนแดนี้คหมาย
ไม่ถักถักถายมิใช่คำพูดหลวงพ้อ ที่คำตรงในมคธ

สกทญอ ใช้ข้อ ๆ มาที่เป็นปฏินญาน (๗๘) หนึ่ง
 เมตตามีท้าวตลก ว่าทาบหมาพิที่บรรหาร ครั้น
 มาเขียนคำไทยใช้ ก็นาน พวกเกี้ยวร้านซักเห
 เป็นเมตา ไม่ควรนับเป็นคำหยาบแบบ ให้ถูก
 แบบอย่างบาฬีไว้ คือว่า ท่วมมิใช่คำไทย ใช้กันมา
 ช้างภาษา ในมคธเป็นบทเดิม คำเมตทาแปลว่าหารรัก
 บางที่ชักกรรณเข้าหนุนเสริม เป็นสองคำสองข้อเข้า
 ต่อเติม สองคำเพิ่มแปลว่ารักว่าเอนดู คำที่ใช้
 ว่าช่างไม่เมตทาบ้าง เสียดขวางเรื่องรักประจักษ์หู
 ถิกขิตชนสารส่งองค์พญ พยได้รู้เรื่องเมตทาของ
 นารี (๗๙) แก่เมตทาแล้วจะว่าด้วยเมตติ ตามลัทธิ
 ทางกลอนอักษรศรี เมตติท่านแผลงใช้ว่าไมตรี
 ไม่ต้องมีไทประจำเช่นคำไทย อันไมตรีมีถิตไม่จักวา
 นั้นแปลว่าไม่ตามสตามไซ แปรกับคำเมตติแผลง
 ว่าไม จะเขียนใช้จึงประยู ติให้ชัดขึ้น เหมือน
 พุทว่าพิสมัยไมตรีมิตร ชักสนิทเป็นไมตรีทุกที่ถิ่น
 เจริญราชไมตรีถึงองค์กษัตริย์ ผู้ครองถิ่นนี้กระษेत्र
 ถนทน (๘๐) วรรณคดีใหญ่ใช้จึงชอบ ตามรอบ

แบบบทมคธสธน อย่าลืกริยาให้มันผิดทางสุนทร จงจำ
 กถอนจำแปลให้แนใจ กรุณาแปลว่าเอนศุสัทว
 ที่ซึ่งชัศเคื่องเขญเป็นว่าไสย คิดจะเป็ถ้องปลกทุกข
 ให้ห่างไกล นี่แลท่านชานโรยว่ากรุณา (๘๑) หนึ่ง
 ฌารุญญอุใหญ่ใช้สกค ก็อุกบพทามแบบที่คึกษา
 อุกสการุญญิงักทว ในคำขอบรรพชาสามเณร
 พวกราบบ้านมกจะรู้ว่าชาววัท คัมภักข้างทำรา
 ภาษานเร อันคำนี้มีใช้แสวังจะแกล้งเกณท์ เคย
 บวชเณรแทบทุกคนบ่นเฮาเกร กรุณากกรุญทุพิอพจน
 จะกำหนดโดยเนื้อความสยามไซ แปลก็อย่างเคียว
 ถิ่นอย่าพรันใจ จำให้ไ้ไ้แต่ที่บทสกคญอ มันเทร
 พระกรุณาแก่ข้าบาท จะเลวีจราชประสงค์จ้งทุกข้อ
 หากว่าเรากกรุญอุทหนุณพอ นี่ความส่อการุณากับ
 การุญ (๘๒) ปฏินญญาถัญญาบัญญานี้ เขียนต้องมิ
 ญอสองสนองหนุณ ทามมคธบทเดิมท่านเดิมจน จำ
 กันทุนไว้ปนเคื่องเรื่อของบัญญัติ ปฏินญญาแปลว่า
 คำนัคหมาย ถัญญาคถ้ายเช่นกันณนั้นหนา ความ
 ฐิทั่วนี่ปนทัจว่าบัญญัติ กับอีกคำปรีชาที่เช่นกัน

นี้แปลว่ารอบรู้ถึงเหตุ ว่าทรมเหตุแห่งอักษรท่าน
 ถอนนี้ ตกมาเป็นคำไทยใช้จ้านี้ ถึงกระนั้นก็อย่าเขียน
 ให้เพี้ยนตัว (๘๓) ต่างกับตั้งนะอย่าพ้องอย่าเพ่งพาด
 ฟ้าเขียนคตาศเคลื่อนคำเขาจะหัว จะเขียนทั้งคำสั้นกระ
 ชื่นตัว อย่าไปมัวลากช้าเป็นต่างไป บรรจงจัดพร้อม
 เปรียงที่เคียงตั้ง ขอเชิญให้ตำราญจะชวนไข
 ธรรมนิยมคนต่างคนคงต่างใจ ปล้องไม้ไผ่ต่างกันด้วย
 สั้นยาว (๘๔) หนึ่งคำใช้ทอทดแทนชอนนี้ มีถ้าคัมภีร์พิ
 เควาะให้ไต่ไต่สาระ คือนิทราอินทราจันทรากว
 ดูกคำกล่าวอินทรีมีไม้ไทร ทรงทรงทรงจวนแทรกจำแนก
 บท โดยกำหนดทฤตทวีปย์ถ้าขับได้ ทราบอีก
 ไทรมทราทรายรายกันไป ทอไรใช้ต่างข้อข้อก็
 คำนิทราแปลว่าหลับสนิท อินทราคิข้างเป็นชื่อหัวโกสีย์
 เช่นใช้มาว่าอินทราธิปัต รัศมีจันทราดาราพราย คำว่าทวี
 นี้เป็นสองสนองพจน์ คือมครแถมยามความหมาย ข้างคำ
 ไทยมิได้ใช้ด้วยอุปถาย พกษารายริมถนนวันนทรี
 หนึ่งคำไทยเรียกใช้เป็นนามน คือพิทลอินทรีชื่อปาก
 กับเรียกใช้ชื่อมัจฉาในวาร ปลาอินทรีตัวเล็กแจก

ประเทิม อันอินทรีย์ในมคอเป็นบทแบบ นี้มีแบบขอ
 การันต์ท่านสรวเสริม อนุสนธิ์ต้นข้อจะต่อเติม ไว้ขอ
 เพิ่มอุคหนุนเป็นทวนอน หมวตอินทรีย์ห้าหกยกออกไป
 ตามที่ในแบบบทมคอสอน จำพวกธรรมที่เป็นใหญ่ไถล
 นิรวณ คือศรัทธาเชื่อก่อนด้วยทศของ แล้วถึงถึง
 ศัสติที่ตริตถก รู้ระภากร้ายที่เป็นที่สอง ที่สามนั้นวิริยะ
 เข้าประคอง สมาธิจิตเป็นกองที่สี่มี ที่ครบห้าคือ
 ปัญญาอันรู้ชัด กระจ่างจิตแจ่มสว่างทางวิถึ ทั้งห้าสังสร
 สันว่าอินทรีย์ แต่ล้วนเป็นอธิปที่สำเร็จการ อินทรีย์
 หกยกคัตจัดฉกักะ จักขุโสถฆมานะชีวหาหาญ อิกกาย
 ใจสาธกหกทวาร ให้เสร็จการดูฟังทั้งดูบม กับล้ม
 รสรู้สัมผัสติดัคคัต ทำนจึงเรียกอินทรีย์ก็สยสม
 อิกอินทรีย์ยี่สิบสองปองนิยม โดยนุกรมอย่างวิจิตร
 พิศดาร ฉันทักมาว่าให้เหนเป็นกระทุ้ จะใคร่รู้
 ในบทผู้มีจัดการ จะว่าเพ้อพรรณาก็ซ้ำากด จงวิจารณ์
 บทระบิตว่าอินทรีย์ ซึ่งมาพูดคำไทยไม่ถนัด เหน
 ไข้ชัดไปข้างฝ่ายกายณวิ เหมือนคำสมถมถันทั้งอินทรีย์
 อิกโอ้อาอินทรีย์ก็มีชม ความก็ชัดไปข้างชมรูปศิริ

ท่อครของทวีจึงจะทราบอบายสุขุม ควบใจหารฝ่าย
 ข้างไทยมักใช้ศุขุม ใต้เหินชุมเช่นสถณณ์แปลว่าตัว
 กับคำอื่นที่ยังมีเป็นที่อ้าง ถักรู้บ้างเหินบ้างที่ยังชี้วัด
 จะสว่างไสวใสที่ใจมิว ไม่ต้องกลัวกลางแกล้งระแวงคิด
 คือใช้คำว่าพิทักษ์เป็นรักษา มโนไมยใช้ว่าม้าไม่สญิต
 กับการว่านครควรพิณิจ หนึ่งถักขิตใช้กันถักว่าอัสควา
 อีกคำสั่งใช้เขียนว่าราชสาร หนึ่งใจหารเหินใช้ว่า
 พุกถลัก อีกคำเรียกเพชรนิลว่าจินดา เป็นวาจา
 แปร่ง ๆ กลางแกล้งศุขุม ราชสารควรใช้ว่าสาสนะ
 เช่นคำพระสาสนาวาที่นักถุ่ม อันใช้คำแปร่งเช่นนี้
 มักมีชุม เคลือบ ๆ ศุขุม ๆ คล้ายอินทรีย
 ฉะนั้น จงรู้รอบลอบไทรใช้ตัวนี้ กับคำที่ว่า
 ทัพไทร ไทรยสาธา ต้นไม้ตรงทรงช่อชุมก พระ
 จักราทรงฤทธิ์สถิตยเนา เรือที่นั่งลำทรงบรรจงหมด
 กับอิกรถที่นั่งทรงเฉิดเฉตา พวกคนทรงมักจำนงค์ขอ
 น้ำมา ยุพเภาวสรวทรวงล้วนนงคราญ เป็นใช้
 ทรางวางยามิใคร่ถูก ใครช่างปลุกต้นมทรางพุกษา
 สาร เหน่ผู้ข้างบงทรางซุ่มงีมาน สองฟากธารไม้ทราง

เหมือนอย่างกตัง บุษบาเคঁ็นใจเป็นใหญ่หลวง
 สองพระกรซ้อนทรวงอยู่ฝั่ง ๆ ประเสริฐนมาทบนให้
 พรินพริ้ง ไม่อ้าอิงบอกเล่าเจ้ากระทรวง เหน
 คางคกตายทรากรไม่อยากหิบบ มนต์กระชิบทรากผี
 ค้องพลัสสง ถ่านไม้ทรากถ้าใครเอาสุ่มพลวง
 มันแรงถ่วงเฉยไปไหนป็นจุน กระบวนแห่คราวนี้มี
 แปลก ๆ ทั้งบังแทรกบังสุริยเสนอนหนุน คนดูเบียด
 เลียดแทรกกันซุนละมุน ใครทำวุ่นแซงแทรกก็แตกวง
 ที่ทางทรอกกรอกเกริ่นเนินไศล ถ้าแม้ใครไม่ประ
 จุกษ์ข้มักหลง ที่ทรอกแทรกแล้วต้องแยกไปทางตรง
 ทานจำนงแสดงแทรกซ้ำแรกแทน เช่น ใช้คำซ้ำแรก
 แผ่นดินดล นั่นคือคนแข่งเวทวิเศษแสน กับพวก
 นาคดินถาบันวาลแดน ไม่ขัดแคลนแทรกดินตื้นทั่วกัน
 อีกคำทรุท ใช้ที่ทรอประกอบ ตามประบอบแบบบัญญัติ
 ญี ติท่านจัดสรร เหมือนตึกทรุทเสาทรุทจุฑไม่ทัน
 ธรรมเนียมนี้เชื่อมทรุทซ้ำรุทไป คำว่าทรุทกับซ้ำรุท
 นี้ไม่แปลก เป็นคำแยกเพราะท่านแสดงแสดงไข
 ซ้ำรุทเป็นคำแสดงจงแจ้ง ใจ ก็คือทรุทคำไทยที่ใช้กัน

นึกเสนาทรวาทรงนางนงลักษณ์ จรภักตรมยุตมือง
 เพียงบุหงา หักไม้มกรมสรวมเทรติประเสริฐครั้น
 เทรติสุวรรณสรวมเคียรเจียนจะคลุม ที่คนขัดขัดอื่น
 บัญญาอัป คนมีทรัพย์มีศักดิ์มีกฐุม ตัวผู้
 ปรีชามาประชุม ชักชมนุมความฉลาดอาจประมวน
 หนึ่งคำไทยใช้ว่าโถกหักรับ บอกลกตบหมับแบบ
 กระสวน ถึงจะใช้ตัวชอกก็พอควร เพราะกระบวน
 คำไทยใช้ไม่เย็น กดอักษรกลอนสยามความระหัด
 ไม่ทราบชัดแล้วก็ใครอย่าไผ่ฝัน ใต้ร่มทราบอาบ้ำ
 เพราะกลักกลืน คนโหดเห็นห่อนจะทราบที่บาปกรรม
 ทราบสวาศไยมาขาด ไม่ควรีจทร ทราบสงวนควรคิด
 ที่ชั่วช้า อิกทราบไวยทราบรักชักประจำ กับอีกคำ
 ไฉนงามทราบคนอง ผลไม้ติบห้ามทราบก้าดัด แดน
 สมบัติ ทราบชมวิรมย์สนอง อิกเลื่อมทราบเลวทราบ
 ตามละบอง คนล้าพองนั้นท่านว่าปัญญาทราบ ของ
 ปรีกหักพังทั้งชำรุด เขาเรียกว่า ไทรมทรุทภาษาสยาม
 อีกคำว่า ไทรมนัสนิชาติความ พุดกันตามคำมคธบทาพี
 แปลว่าความเสียใจทุกข คุ้มกับสุข ไสมนัสเจริญ

หนึ่งผงเผ่าเท่าตของอีกผงคลี่ ก็คงเขียนว่าธูตั้งนี้ตรง
 (๘๗) อีกคำหนึ่งซึ่งมาแต่มคอ คือนิยมว่ากำหนด
 โดยประสงค์ ไม่ต้องกับความไทยใช้จางง ต้องแบ่งลง
 สองส่วนควรพิจารณา ส่วนหนึ่งสาธกยกเป็นบท ฝ่าย
 มคอข้อลิกขิตอย่างวิศกร ส่วนนิยมอย่างไทยใช้
 มานาน แต่พ้องพานกันกับพจน์บทาฬี่ ไม่นิยม
 สมบัติสถัถ์ทั้ง ทั่วเบเหนจริงถ้องทางธรรมวิถี่
 ให้ นิยมชมขึ้นร้นฤถี่ ความอย่างนี้คำไทยใช้ นิยม
 จะแปลว่ากำหนดที่ไ้ที่ ถ้าแปลว่าย่นตั้นนี้ดูสม พากย์
 สยามพากย์อื่นเข้ากลั่นกลม แยกนิยมออกเป็นสองทำ
 นองความ (๘๘) หนึ่งคำไ้ว่าทำเนียมธรรมเนียมนี้
 แต่เดิมที่ไ้ประจำคำสยาม คือแสดงเทียบว่าทำเนียม
 คติตาม คุ้งงามในระเบียบว่าเทียบเทียบ ซึ่งเปลี่ยน
 ไ้ธรรมธมมีรหั้น คือทรงธรรมจอมจบพิภพเทียบ
 พระจอมเกล้าเกล้ากระวี ไม่มีเทียบ ไปรดให้ไ้
 ธรรมเนียมอย่างนี้นา ทั่วอย่างคำธัมมะนิยะมะ มะคะ
 ะทางพจนภาษา จะเขียนอย่างข้างไทยที่ไ้มา ก็เขียน
 ว่าเป็นธรรมเนียมทำนองคำ ธรรมเนียมนี้แปลความตาม

มคอ ว่ากำหนดกรรมตาอสุภสำหรับเห็นกงแก่
 ฌททวรจกจำ ให้ใช้ชำนานญนีกเร่งทฤทตรอง
 (๘๘) อนึ่งเพียรเรียนรู้งประจักษ์ ในคัมภีร์แฉว่า
 รักนี้เปนสอง มีที่ใช้ทั้งความตามทำนอง จะจัด
 ของแจ้งแจ้งที่ใจจริง ว่ารัก ๆ คำไทยใช้กันเกลื่อน
 คำเทียบเหมือนชายสมัครรักกับหญิง พ่อแม่รักใคร่
 บุตรศุภประวิง ฤว่าหญิงรักชายก็คล้ายกัน หนึ่ง
 หนึ่งรักต่อกรรักอีกน้ำรัก แ่น้ตระหนักคำไทยได้ไศกสรว
 ไม่ค่อยที่ซึ่งจะมีฮอกรันต์ กอสกตเท่านั้นแลถูกความ
 รักที่มีฮอบบเจ้าต่อท้าย บอกอธิบายว่ามีใช้คำสยาม
 จงแบ่งสรรปันส่วนอย่าถวนตาม ใช้ให้ถูกต้องตาม
 ความนิยม พระยาบำเรอบริรักษ์ใช้ชักฟอก ชูตคอก
 ฐนเสียงเถียงขรม บริรักษ์ผู้ช่วยป่วยเปนมม ถึง
 พระพรหมบริรักษ์ก็หนักใจ อนุรักษราชมณเฑียร
 บำเรอภักดี กับหลวงรักษราชหิรัญสำคัญไซ้ บริรักษ์
 ภูธรจรรโลง ขุนบริรักษ์ในนครบาล จงประจักษ์
 เกิดว่ารักเช่นนั้นหนอ เปนพวกลบฮอบอกรันต์
 ทำนบรกรหา พากยมคชคคเปนไทยใช้มานาน

พามาบอกทั้งคฤศน์ที่ (๔๐) หนึ่งวงวงษพงษ์ขันธ์ที่
 ควรกำหนดที่ในบ่อน้ำอักษรรี ชันวงษ์พงษ์ขันธ์ประจำคำ
 บาฬี แถ่งพงเปถ้านี้คำไทย เติบให้ทรงหน้าอว่งอย่า
 เวียนแฉะ ชายชำระมำพงปวงใจ เติบอย่า
 เกลยเหลิงหลงเข้าพงไพร ภาวไรโศกเค็รแล้ว
 เวียนวง ชันวงพงเช่นนี้ช้แถ่ง ความแถ่ง
 คำไทยใช้ประสงคื คำบาฬีเช่นนนทริ์ยวงษ
 กับพระยารพงษผู้รักคื อันที่ไว้คำวงษกับพงษพจน์
 โดยกำหนดเชือวงษพระทรงศรี กับเผ่าพงษ์วงษ์ขุ
 มนตรี คือเสนาธิบตีเศนิรอง จะว่าถักถักความ
 แถ่ยอ ๆ บันดาเผ่าเหล้ากอนับสนอง ควรจะเรียก
 วงษ์พงษ์จำนงปอง จะจำลองเลศใช้ โยบถ เรื่อง
 ที่นับโตถักกับพระพุทเจ้า แต่ค้นแก้แก้ก่อน โดย
 นุสนธิ์ โพิธิตัวเชือสายพระพศพล ซึ่งชวาชวน
 ปองประโยชน์โพธิญาณ นี้เรียกว่าพทวงษ์สันคัง
 หลาย เพราะท่านสืบเชือสายเปนแก่นสาร ใ้ที่
 เนื่องแต่ปฐมมานมนาน นับวงษวารฝ่ายข้างพระละ
 ไตถีย์ ชันวงษพงษพุดใช้ ในสยาม กระแสความ

หลายอย่างข้างต้นที่ วิวงษภานุวงษพงษ์ก็มี อีก
 วาที่หนึ่งว่าภาษกรวงษ หนึ่งว่านเครีตใช้องษประ
 บรูศักดิ์ ถนอมวิกรวงษประยูรตระกูลหงษ สงวน
 ศักดิ์สมศักดิ์จักรพงษ์ บรมวงษแต่ปฐมอุทุมพนธ์
 พระอาทิตย์วงษท่งยศ สุริยวงษปรากฏเป็นวงษ
 สวรรค์ ราชวงษเจ้านายก็คล้ายกัน ถิ่นเป็นวงษ
 เทวัญทิมา สุรวงษคือพงษ์พระอาทิตย์ อุไทย
 วงษ์คงถกษิตในเสนา พระวรอุทมพงษ์ทรงศักดิ์
 วงษมหาสมมุติวิสุทธวงษ ทั้งวงษ์พงษ์นี้จำนง
 อเนกนัก ความแต่เรื่องเยื้องยักไทยประสงค์ เชื้อ
 กระษัตริย์เรียกว่าชื่อกษัตริย์ กับเรียกราชวงษ์ก็
 ทรงกัน อุปฮาดราชวงษ์ได้โปรดจิตร บำรุงกิตย
 ในมถาระเขตรชั้นนี้ พระจอมพงษ์ทรงโปรดที่ไทยทันต์
 ทามสำคัญวงษานุวงษ์ทุก พระดัมพันธวงษ-ธอเสนา
 ถ้อย ไม่เคื่องนอกถ้อยไทยทำรัดบั้นทรศุรย์ พระ
 สงสารประยูรวงษทรงบุญ ให้เพิ่มพูลจักรพรรดิ
 พงษ์พาร สมมุติเทพยพงษ์วงษ์กระษัตริย์ ท่านแจ้ง
 จักพระประพันธวงษ์สมาน พระวงษ์ธอวรวงษ์จงพำจวน

จะเขียนอ่านจงกระจัดให้ ชัดคำ ซึ่งเขียนว่าเผ่าพงษ์
 ฤาษณ์วาร นี้ชื่อชานเป็นกลาง ๆ แลอย่างทัก
 วงษ์ทะกุลวงษ์ญาตีต้องเกรงยำ ทั้งสองคำนี้ถือว่า
 เป็นสามัญ หนึ่งนามพระราชาคณะสงฆ์ ท่านก็
 ใช้วงษ์พงษ์จำนงสรร อริยวงษ์ไพธิวงษ์ดำรงธรรม
 ตีคำนั้นว่าพระศรีวิสุทธิวงษ์ ซึ่งหันเหียนเปลี่ยนใช้
 ในคำทับศัพท์ ท่านแปลงกลับโดยความตามประสงค์
 มหาวิทย์ ไต่บนที่ระวีวงษ์ พระอุทิศโมรพงษ์นาม
 พระครู วงษ์กับพงษ์สองคำว่าไม่สละ จะคู่ชุก
 มากเหลือจนเบื้อห แต่เท่านี้จำให้คล้องก็ลองดู คงได้
 รู้ ใช้พงษ์กับวงษ์วาร (๙๑) หนึ่งคำเก่าแก่มีมูลเป็นมรดก
 แต่เลื่อนลกความมาพิที่บรรหาร คือโมโหเวทนาใช้มา
 นาน กับสงสารนี้อีกคำจำวินิจฉัย โมโหนั้นแปลว่า
 หลงทรงกับศัพท์ ข้างไทยกลับใช้ว่าโกรธ โหชะจิตร
 เหมือน โมโหขึ้นมาจาก ไม่คิด ผิดก็ผิดชอบก็ชอบคง
 คอบมัน เหนคนหยิ่งโยโสโมโหเกิด ดูเขาเกิด
 เขามาขั้วโมโหฉัน โมโหกลุ้มรุมจิตรคิดไม่ทัน
 เช่นนี้นั้นพูดโมโหว่า โกรธา ความระแวงแพลงพลาด

ศลาสมคธ ยกเป็นพจน์ข้างสยามภาษา ที่ยั้งตั้งตั้ง
 ทั้งใหญ่ ใหญ่ ชักันมา ต้องยอมเป็นอาจามคธกถา
 (๙) เวทนาเป็นภาษามะคะระ ในคำพระมาพินัน
 มีทลาย เนื้อความแปลเหมือน ๆ ไม่เกลื่อนกลาย
 จะขยา แปลคำจำวิจารณ์ เวทนาว่ารู้แจ้งอารมณ์
 คือสุขทุกข์มีทอมแบกบรรหาร เกิดแต่ของซึ่งกระ
 ทบครบถาวร จักขุโสภณสันฐานทั้งกายใจ คือทาท
 หูฟังทั้ง ไต่กลิ่น ก็ยังกลิ่นลิ้มรสกำหนดได้ ทาขระ
 ทบอุกสันผัสสะทันทัดใจ วิญญาณในรู้ตระหนักประ
 จักขุความ เมื่ออารมณ์มาสัมผัสทวารหก ทางนอก
 ยกแบ่งปันสรวเป็นสาม หนึ่งในสุขคือสบายชยานิม
 อนึ่งความทุกข์ร้อนร้อนร้อนทรวง อนึ่งนี้ขอเรียกว่าเพ่ง ฉย
 คือแหวกละสุขทุกข์อาโดยห่วง ไม่มีทุกข์ไม่มีสุขสัน
 ทั้งปวง ตามกระทรวงนี้เป็นชื่อเวทนา แล้วทันท
 แจกแยกคัตติอีกสอง ทางด้วยคตของจิตเรติน ใน
 และห้า โทมนัส โสมนัสกัตถักันมา นี้ชื่อเวทนา
 โดยอารมณ์ ยามเมื่อเห็นของงามฤาขามสลับ คนตรี
 ขั้ววังทวนประสานสม อีกเครื่องหอมได้ลุ่มแลสุขุม

ราชารณีสัพยครที่โธชา ได้ สัมผัสผูกเมาระธกษณ์ณ
 ณะอออ่อนนัยรณทำฤชณา ฤาธังวาทนาธิกรรธิดา ซึ่งเอิบ
 อิมในอการรณรมย์ หวังทราบความตามก ที่สังเกท ซึ่ง
 บอกเหตุสาภยศกำหนดสม ให้แจ้งจิตรพู้ในทีไร้นชม
 เรียกธารมณโธมนักจัก บมทอง ถ้าได้เห็นแลได้ยินได้
 กลิ่นรส ฤาแขงชยาบทราบบทบุณของ ให้สร้างกรเลียบ
 จในท่ามอง น้เนนทอง ทมนี้ศเวทนา รามในพระบาท
 เช่นนี้แล ตามกระแสในมคธภาษา ผิดกับเสียงค ไทย
 ที่ใช้มา ว่าสมเพชเวทากันการก แดงสังสารเวทนา
 หนั หนานัก ทัวบนงลักษณะนี้ มาพรหโมบายกอล เวทนา
 สารพทที่จัดยก เปนวจจวจภาษาไทย เปนลงใน
 ความว่าเอนดูหมต กรมแลมทบยถกรม ทมนี้ ฐย เปน
 แฉนบกแยกจากมคธไป ยกเป็นคำคนไทยใช้กันเอง
 (๙๓) ยังสังสารนี้อีกคำก็จำยาก จ จิรกรรณาคะ
 ให้ โทนเมง เพราะคนไทยพูดใช้กัน ฤาณเกรง ไม่ถูก
 เพลงกับมคธบทวิธี้ คำสังสารซึ่งบรรพาทามคธ
 ว่าห้องเดี่ยวไม่กำหนดถ นวิธี้ คือเวียนว่ายตายเกิด
 ในโลกย์ จนไม่มีเบื้องต้นคั้น ไม่จบ ท่านเรียกว่

สังสารวัฏวน แทบทุกคนเวียนอยู่ไม่รู้จบ หนึ่งท่าน
 เรียกสงสารมหรณพ ต้องหมุนไปจนกว่าจะพบพระ
 นิพพาน ความในพระคัมภีร์นั้นมันชัด ท่านเรียก
 สังสารวัฏว่าสงสาร ไม่ตกกับคำไทยที่ใช้นาน คือ
 สงสารสมเพชเวทนา แสนสงสารเขามาตย์มึงสมร
 มาทุกข์ร้อนยากแค้นทุกข์สาหัส ข้าสงสารพระกุมาร
 ของคันทกา ความเชื่อนี้สงสารชาวทั้งไทย เปน
 สองทางรวมแยกแจกให้รู้ ถ้าใครดูด้วยอย่างกล่าว
 โห่โตะ ผู้ที่มักพันเพี้ยนไต่ต้อนใจ ตึกว่าไหล
 เลอะเลอะเลิงเลบ (๔) หนึ่งคาสังเวรสมเพชนี้ แต่
 เต็มที่ความคอบทเคย ถึงเวระคำสาปพิปราย ปรย
 ท่านที่เอยปริยัติคงรู้จักความ ถึงเวระแปลว่าสถกจิตร
 มาตยจิต ช้ประจำคำสยาม ถึงผู้ที่ไม่ได้ก็ไซ
 ทาม จนรู้ความกันกับ ๆ หยิบเจรจา ซึ่งสังเวชกับ
 สมเพชเหมือนกัน แต่ท่านสรรแปลงวอเป็นพอหนา
 คอกับขอเปลี่ยนงัดถักกันมา ดงวาจาถึงเวรสม
 เพชแปลง ที่ใช้คำห่อหุ้มระสังเวช พระทรง
 เกษทรงประทีปสุคติแดง ยังเถลิงขึ้นเป็นนามอา

รามแปดง วัดที่แขวงบางลำภูคุณคร ชื่อสังเวช
 วิสัยารามเปลี่ยน เพราะอาเถียรณอยู่ด้วยศพลสมทบถน
 ึ่งใหม่เก่าเผ้างประทังพอน ปนที่ทำใจอ่อนสลดตง
 วัดสังเวชวิ ไสยเป็นคำอึดอัด แปลกัซัด ๓ ความทาม
 ประสงค์ คือปนที่จิตรสลดทอรรณแปดง ขำราม
 คงแปลว่าวัดซัดความไทย (๙๕) หนึ่งพูดอ้างภาษาว่า
 ประมาท ถึงนี้ปราชญ์จะคิดนึกใจเอย ค่อยประม
 มาข้างภาษาคนไทย ๆ แปลกกับในเอยเื่องมาแต่มาฟ้า คอ
 ประมาทนี้ว่าชาติสติตฤก ไม่ได้ นึกในศตวรรษ
 ธนแต่มาปใ้ส่ตัวกลั้ววราศรี ทกรเช่นนี้เรียกประมาท
 ชาติวิจารณ์ ข้างคำไทยใช้ กันว่าตฤก เหมือนว่า
 ถูประมาทพอปนชั้ชาน เออนายทกนี้ประมาทเรา
 มานาน ไม่ควรกรจะประมาทชาติปุม่า คำประมาท
 พุทแพรงทุกแห่งหน เพราะเราคนทุกชาติประมาท
 หน้า ศิษประมาทหอบกลั้วท่าครุบา ไร้เดินไว้
 ไครประมาทมักพลาตแพลง ภาษาไทยพูใช้คำประ
 มาท มิได้คิดเสความตฤกแทบทุกแห่ง ถึงคนรู้ก็
 ต้องใช้ไม่ระแวง เพราะทกแพรงเป็นภาษาเจรจากัน

(๙๕) กับมานะนี่อีกคำจำไว้เถิด บางทีเพร็ดควม
 เชาวน์เหี้ยม บางทีใช้ถูกประสงศ์ทรงสำคัญ มานะ
 นี้มันมีดื้อแต่ดีก็ว่า คือถือชาติถือตระกูลประยูรศักดิ์
 หนึ่งถือความรู้หลักว่าเลิศกว่า อีกถือเราถือเขามัก
 เมาเมี้ยว หนึ่งถือตัวตามยศดตไม่ลง เก็บมั่นเหิน
 คนต่ำทำงานระ เกิดมานะฮึดฮัดกระพือส่ง ในสยาม
 ที่คือความที่ทรนง ทั่วยศชาติใช้อำนาจแล้่ววิทา ความ
 เช่นนี้กับมาพัวพันเคืองใจล่ะ' แปลก็ให้ถูกความตาม
 ภาษาอังกฤษ มานะหนึ่งคำไทยที่ใช้มา เป็นจากแปร่ง
 เคืองเพี้ยนกันไป ตั้งคำว่าข้าศึกมานะนัก หญิง
 คนนี้ข้ารักแต่ไหน ๆ ข้าก็ขามัน ๆ ข้างทำข้า
 ะไร ข้าแค้น 'ใจจดมานะจะ' หิล ข้าจะทิ้งปาก
 เพียรแล้วเวรอันปลงบ แหม่ ไม่ชอบแต่จะย้ายวิ่ง
 ฝ่ายตุ้ เหตุคนเหง ให้มันเกรงด้วยเขี้ยว คง'ได้
 สมคนไม่ปรบปรบ ความอย่างนี้ดูที่เหมือนจะผิด เป็น
 มานะ ไม่สนิทผิดกระแสด ในมาฮักกับสยามนี่คือความแปล
 เช่นคาเร็กเร็กกับแพก็ต่างกัน ถึงจำได้ยาแต่ว่าเรือ
 ที่เหลืออย่าง เทยวิภาคนี่ก็มีทุกสิ่งสรรพ เรือกระบวน

เรือที่นั่งเรือตังกัน เรือสำเภาเรือกนกยาแผ่นม้ายวน
 เข่นขันคำเตี่ยวเรือเท่านั้น ชื่อกับรูปเรือนั้นเป็นส่วน ๆ
 เหมือนมานะไทยมคธบทกระบวน ถ้าใครตรวจดูก็คง
 ได้รู้ใจความ (๙๖) หนึ่งจงรู้แบบคายนุบายบท คำว่า
 รตนต้องสรรปันปันสาม คือคำวาทที่สวดทวดตาม
 คำสยามคนไทยมักใช้ซุ่ม เหมือนรดน้ำยาบูชครูอาจารย์
 ในฤตยูรศสงกรานตรัตนกันถุ่ม พวกพราหมณรศ
 ตั้งขรตกับอีกถุ่มก็ บำบัดสิ่งถุ่มต้องทวยบทรดน้ำมนต์
 อีกรศมีกรตหญ้าสารพัด รศที่ไทยใช้ ชัดทุกแห่งหน
 ตามภาษามาแต่แรกไม่แปลกปน โดยยุบแบบมรด
 สกตดอ ราษรตกับทั้งรตอันเศสสัน ในระบิบบน
 ว่ารตสกตดอ บันการตสวดเทียบเอี่ยมดอ สกตดอ
 สันทั้งหมตบทบังคับ อีกคำหนึ่งซึ่งว่ารศสกตดอ ใคร
 สกตดอฤตยูจะต้องปรับ ประที่ครูปากกล่าจะท่ายับ
 เพราะไม่จับจำคำทำเดาตั้ง ระสว่ารศอาหารระการ
 หดาก รศมีมากเปรี้ยวหวานน้ำตาน้ำผึ้ง ทั้งรศ
 ผืนรศเล่าเมามันตั้ง เอะอะอิงด้วยปนรศ ไม่อดอม
 จิตผิดเค็มขมขึ้นแต่พื้นรศ ว่าเป็นหมตมันผาดผิง

เวียนย่อม สรรเพนรศหมกตั้งท้องยินยอม ศอสก
 หนะอย่าปลอมให้แปดไป ประเภทรศนี้ท่านคักจัท
 เปนสอง ทมท่านองกายจิตรวินิจไฉน คือแจก
 ออกเปนภายนอกกับภายใน ท่านจัทไว้รศทั้งสองจ
 ครงการ รศที่รู้ ทัว้วยกายเปนภายนอก เช่นอย่าง
 บอกมาทั้งหมกรศอาหา รศที่มีศัษฐิติวหาทวาร
 เปรียจแลหวานจัทว่ารศพาหิรา รศจำเกาะเปนวิไลย
 แต่ใจรู้ ที่มีอยู่หลายหลากหลายมากนักหนา คือรศซึ่ง
 ประจักษ์ในวิญญา รศสังวาสกริชาในกาเม อันวร
 นี้มีสำคัญกระสันจิตร มันให้คิดหวนหันออกขึ้นเป
 แม่นั่งถึงพระที่นั่งนวยยังทรวดเซ ต้องหันเหออกมาหา
 กามะรศ รศสังวาสเรียวแรงทั้งแรงกล้า เหนแรง
 กว่ารศอะไรที่ไหนดมท ทำใจมีตโมหะไม่ละถ
 เหมือนกันหมกจิตร ไพร่ใจผู้ดี หนึ่งวาจาของผู้ใด
 พุทไม่ปรก จัทเปนรศถ้าเลิศประเสริฐศรี พระสัท
 ธรรมซึ่งนำหน่ายโลกีย์ พระบาทปรางกวรศธรรม
 หนึ่งเพลงขับคำกลอนอักษรเสนาะ ที่ไพร่วาระหกายคม
 ควรมหา นี้ก็เรียกกันว่ารศบทถำนำ อุส่าหจำ ๆ จตรศ

วิจารณ์ ราชซึ่งฉันพรรณนามาทั้งนี้ จักรกะตีส
 ภายโนออกไซชวน มิใช่รศรู้ ด้วยถิ่นแต่วิญญาน
 ที่เสรจกรลงเปนครบทนิบาย อนึ่งกรสามัคคีอารัก
 ที่พร้อมพรักร่วมจิตรมิกรสหาย เจ้ารักข้ารักเจ้าบ่าว
 รักนาย ไม่สลายถกเลี้ยวเปนเกลียวกลม ทุกการ
 กิจมิใช่คิดวังเกี่ยวเกี่ยว ไม่หลีกเลียงหลบหลู่เลวชุ่ม
 มีกร ไทพร้อมใจช่วยระทม ท้ายนิเมยอมสมัครสา
 มัคคี ซึ่งรอมชอมซัดสมานทุกหมู่หมก จักวาระศ
 ถ้าเกิดประเสริฐศรี อำนาจผลดลปรึจจุบันนี้ เช่น
 ทัวอย่างข้างชีไทขัด ๗ ในมนุษย์บเหนประจักษ์ไม่พิกว่า
 เล่าแต่เรื่องตฤณนาบัณฑิตว นกกระจาใหญ่ไต่
 อาณัติ สัญญาอันรู้ณัตนิตพร้อมใจ เมื่อเวธพรา
 บ้าเอาช่ายทอด ที่ตะถอกตาแหแสงไสว แล้วพร้อม
 กันบินปรือกระพือไป สวมกอบไผ่เชิงหนามที่ทามตง
 แล้ว่นกบ่ยอตัวเปลื้องหัวปลก ค่อยเลื่อนถจากท่าย
 ไทยประสงค นกทุกตัวออกขีจิตรไม่ปลิกปลง เพราะ
 จำงพร้อมพรักสามัคคี เมื่อวันหนึ่งฝูงนกกระจาใหญ่
 ภาณันไปลงที่พื้นพนาศรี แสงหาอาหารตระการมี

สกุนต์บินไร่วไผ่ไปมา ขณะนี้นั้นนางนกระจาบจ้าย
 บินเคลื่อนคล้อยเรื่อยไร่วไผ่ตา เขาเท้าระฎกที่สะ
 วัฏฏะกา ที่โกรธาทำกันด้วยขยาบคาย นกที่เป็น
 พวกฟ้องสองนกนั้น ก็รุมวันช่วยทะเลาะทั้งสองฝ่าย
 สามัคคีร้ายแยกแตกทำลาย อกหักช่วยพรานหุ้มไป
 ลุดมลง ทั่วเขตเกิดเบียดเบียนกันอยู่ยังมี ก็ไม่มีใคร
 สอดที่สะส่ง พากันติดทักช่วยวาชจริงก็ พรานจำนง
 ฤทธาหนีไปเรือน สามัคคีมีผลตลอดประจักษ์ ถ้าพร้อม
 พรักไม่สลายไม่กลายเคลื่อน หมั่นเสวยรสสามัคคีทุกปี
 เดือน คงไม่เคลื่อนคลายสวัสดิ์พิพัฒพอ สามัคคี
 นั้นเป็นที่สรรเสริญ ความเจริญมีอะเนกอนันต์นอก
 ถ้าทำ ให้แตกพังไม่รุ่งเรือง โทษก็พอเหลือตามออก
 ความครัน ถึงการคือสงครามต้องคว่ำคิด คนพวก
 เทียวที่สนิทจะฉันทัน เปนใส่ศักฤๅซึ่งถึงฉกรรจ์ ถ้า
 หากเปนเช่นนั้นแล้วร้อนใจ แม้ร่วมคิดจิตรพร้อม
 กันเป็นหมู่ ถึงสัตว์อื่นจะคิดก็ยากได้ เกรงอำนาจ
 บิณฑาจะก่อไทย เพราะที่ใต้ร่มรสสามัคคี เพราะ
 วนนี้เราท่านควรรักษา เปนมหาคุณมรดกศรี คำว่า

รัชที่กำหนดในชาติ ความเช่นนี้คือสกตบทยิกาย
 (๙๖) หนึ่งผู้เพียรเรียนรู้งานรอบคอบ เจริญประกอบ
 การกระวนนี้มิหลาย จงสนใจเรียนแบบที่แบบกาย อย่า
 มักง่ายจำทรงให้คงทน หนังสือไทยที่ท่านใช้นั้นมีมาก
 คำหลากหลาย เถาเถกถ้วนเหตุผล แม้นไม่ได้ศึกษาทั่ว
 จน อุดมที่ชวนชาวภูเขื่อนภูรี กระบวนหนึ่งทั่วเขื่อน
 ไม่เปลี่ยนแปลก แต่อ่านแยกสองความตามวิถี วิถีเขมา
 โกฎเขมาเพลาที่มี แต่ที่นี้ไปถึงป่าเพลาเย็น ที่ริมเชิง
 เสดลาภูยาใหญ่ ถ้วนกลอไผ่ถ้ำถ้างเสดลาเห็น หักบวกล
 ปลูกไปเสมากว่าจะเป็น นำโฮเคนปลูกเสมาอุพลาต
 ใครไปตัดต้น โสนที่กลองโสน ตักจนโกรนเห็นหักเอ
 หนักหนา ปลูกแสมแถวเขาเขารวง เปนวาจาสอง
 เงื่อนอย่าเพื่อนทาง จินยิโหงไผ่เล่นกระเทยโหง เสี่ยง
 ถังไผ่ฟาดบึงดังผิงผาง ที่ตงแหมเมืองแหมแถมูบาง
 ท้องทรวางเมืองแหมแปดตำนา ใครคุมเหงจันทงจน
 เขชวกล ย้ายจันทงนี้มันแก่งคุมเหงเขา อย่าห่วง
 แหนจอกแหนให้แก่เรา พอลมเพลาที่เพลาถนถ้ายันห์
 ฝันเสวเสวจะมาพร้อม อย่าพวงหลงถ้อยมพวงปะหนั้น

ที่บ่งดวง ๆ เสกหัวเหวี่ยง ให้นำพิศวงครันนี้ในวันแ
 คณชีมำบ่าวพระยามากำแหง ชื่ออ้ายแดงทกมำทำ
 หน้าแหง ผอบกับผอบทองเป็นสองแถว อำนางแลดู
 ความตามทำนอง (๔๔) ชันคำคูนนี้ต้องรู้ โดยสำเหนียก
 ด้วยคำเรียกพวกกันนั้นเป็นสอง ตัวอักษรร่วมกันจ
 หมันตรอง ให้ถึงคตองแก้ความทกมคที่ ปกัระณำ
 คำนถอนพนาทถ์ ขอเชิญปราชช่วยพิจารณาในสารศรี
 ที่บกพร่องพลาดพลั้งก็ยังมี ท่านเมธีโปรดเพิ่มช่วย
 เจิมจุน หนึ่งวางบทพจน์พากย์ถาดถดถ่ำ เหมือน
 ลักย่ำเคมเปรี้ยวไม่เคี้ยวจุน ด้วยเติมจิตรคติเด่นพอ
 เป็นคุณ แก่ฝูงกุดบุตรเล็กเด็ก ๆ เรียน เป็นไวยพจน
 บ่อ ๆ พอสังเกต ให้ทันเหตุแห่งการจะอ่านเขียน
 เทกไม่ชดหาชาติทั้งมีเพียร คงจะเขียนรู้ง่ายสบายเอิบ ะ

๐ สารสังพึงแล้วพอ	เพียรจำ
เกา.ถศเหตุแห่งคำ	คิดแก้
โนเรื่องปะกัระณำ	นำแนะ ไวยพ
ผูกจิตรคติคำซ้ำ	ขอปัดถนถนถน ะ

๑ ไทไทใครใครรู้
 จงใส่"ไท่สวนสาร
 พบกลอนเทียบพิจารณา
 แม้พบจักอ่านได้

พิศดาร
 สืบให้
 ใจพจน์ นึ้นนา
 เรื่องกว้างทางสอน ား

๑ ประมวลคำใช้ย่อ
 นับประมาณแก้สับ
 เฉกผลพวงกัณฑ์ห้ามทิม
 เชิญเลือกชิมเล่นน้อ

ยกหยิบ
 แปรข้อ
 สุกกะกัณฑ์เฮย
 ผาตเปรี้ยวกายคั้น ား

โคลงสุภาสิตเครื่องสอนใจเตือนสติผู้เฒ่าเรียนทั้งนี้

๑ ความรู้ ๆ ยั้งไว้
 เป็นที่ชนพำนักนี้
 อย่าเทียบเกลียดทหน้ารัก
 รู้ชอบใช้ชอบหัว

สินศักดิ์
 นอบนัว
 เรือนต่อ เติมน้ำ
 เหนื่อยแพ้แรงโรย ား

๑ วิชาเป็นเพื่อนเลี้ยง
 ยามอยู่เรือนเมียสนิท
 ร่างกายสหายทิด
 บุญหากเป็นมิตรช้อน

ชีวิต
 เพื่อนเรือน
 ทามทุก เมื่อเฮย
 เมื่อม้วยอาตัญ าร

๑ เรียนรู้ ๆ ใต้ ไปรุ่ง ปรากฏเปรี้ยว
 จักฉลาดควรเฉลียว ศึกษ
 ปัญญาหนองกลมเกลียว สติกล่อม ใว์น
 ทำกิจการจวนวัย ห่อนพ้องโอบพาต ฐะ

๑ อธิกรูปร่าง นาวีรูปเต็มอัย เปนทวีป
 ประดิษฐาน มุขวิชชานันท์ หนึ่งไค
 สุภาโยธา ไยธิดันแก่ตัวรับ รบเื้อ ขฤกษ
 สมะณะคีตา สมะณะครองศีลไซ้ สันทวีปแสน ฐะ

๑ เรียนรู้แม่นรู้ของ ถึงจริง
 ขยายยกยอคนอิง ชาติอัย
 ขยายมาอย่าสูงส่ง เยี่ยใหญ่
 ถึงบ่ไ้ง่อ้อมข้าง ไ้ง์ไ้ง์ใจเบน ฐะ

๑ ขุดลอกทุกถิ่น ทวี
 โฉมฉลาดจับวาท์ ทอไม้
 จิตรทรงครวร้ายที่ ญายก นักรบ
 คนที่ปากไวไ้อ์ มักพลั้งพลั้งเขญ ฐะ

๐ หนังสือกตอนตอนต้นเรื่องนี้ ชื่อว่าปกรณ
 พจนานุกรม เพราะมีเนื้อความจัดละเอียดเรียบรายไปไม่
 เป็นเรื่องเรียบเรียง ว่าคลุกคละปะปนกันไปไม่แบ่งลำดับ
 แต่จะจัดเป็นข้อ ๆ พอจะเก็บได้ ประมาณข้อใน
 กตอนเรื่องทั้งหมดคือเป็นแบบ ๖๘ ข้อ คือเรียบ
 เรียงตามลำดับข้างล่างนี้

ที่ ๑	กน	๖	อย่าง	หน้า ๒	บันทึก	๑๖
ที่ ๒	สิ่ง	พืง		หน้า ๕	บันทึก	๑๖
ที่ ๓	อย่า	อยู่		หน้า ๖	บันทึก	๑
ที่ ๔	คำ	ยาว	คำสั้น	หน้า ๖	บันทึก	๔
ที่ ๕	ผู้	ไท		หน้า ๖	บันทึก	๑๖
ที่ ๖	ท่า	เก้	นำหน้า	หน้า ๗	บันทึก	๑
ที่ ๗	บั้ง	บาง		หน้า ๗	บันทึก	๑๒
ที่ ๘	เข้า	ป่า		หน้า ๘	บันทึก	๑๐
ที่ ๙	ท่า	ท่า	มีกรรม	หน้า ๘	บันทึก	๑๘
ที่ ๑๐	ผู้	เก้	เพ้า	หน้า ๘	บันทึก	๑๓
ที่ ๑๑	ข้า	ก่า	ฆ่า	หน้า ๑๐	บันทึก	๖
ที่ ๑๒	เข้า	ออก		หน้า ๑๑	บันทึก	๒

ที่ ๑๒	ทำกรรม	หน้า ๑๑	บันทึก ๕
ที่ ๑๓	ทำง้าง	หน้า ๑๑	บันทึก ๑๑
ที่ ๑๔	ท่าหว้า	หน้า ๑๑	บันทึก ๑๔
ที่ ๑๕	ท่าหว้า	หน้า ๑๓	บันทึก ๑
ที่ ๑๖	ข้อบกพร่อง	หน้า ๑๑	บันทึก ๓
ที่ ๑๗	หนังสือ	หน้า ๑๒	บันทึก ๒
ที่ ๑๘	เขาน้ำ	หน้า ๑๒	บันทึก ๑๑
ที่ ๑๙	ข่มสับ	หน้า ๑๒	บันทึก ๑๙
ที่ ๒๐	ขี้คู้	หน้า ๑๓	บันทึก ๕
ที่ ๒๑	ขี้คู้	หน้า ๑๓	บันทึก ๙
ที่ ๒๒	ข้อบกพร่อง	หน้า ๑๓	บันทึก ๑๔
ที่ ๒๓	ไข่ไก่	หน้า ๑๔	บันทึก ๒
ที่ ๒๔	คำขี้ไก่	หน้า ๑๔	บันทึก ๒
ที่ ๒๕	ข้อบกพร่อง	หน้า ๑๔	บันทึก ๑๑
ที่ ๒๖	ถั่วเขียว	หน้า ๑๔	บันทึก ๑๖
ที่ ๒๗	พริก	หน้า ๑๕	บันทึก ๓
ที่ ๒๘	ขี้คู้	หน้า ๑๕	บันทึก ๑๐
ที่ ๒๙	ขี้คู้	หน้า ๑๖	บันทึก ๒

ที่ ๓๐	จารเข้	หน้า ๑๖	บันทึก ๑๑
ที่ ๓๑	ทรรจกรรณ	หน้า ๑๖	บันทึก ๑๘
ที่ ๓๒	กรงทรง	หน้า ๑๗	บันทึก ๕
ที่ ๓๓	ไกรไทร	หน้า ๑๗	บันทึก ๑๒
ที่ ๓๔	กรของทอง	หน้า ๑๘	บันทึก ๗
ที่ ๓๕	นครกชน	หน้า ๑๘	บันทึก ๘
ที่ ๓๖	ผลัดกันเอใหญ่	หน้า ๑๘	บันทึก ๑๔
ที่ ๓๗	ดงฟ้า	หน้า ๑๘	บันทึก ๑
ที่ ๓๘	ตุ๊กตาทุกทุกขี	หน้า ๑๘	บันทึก ๓
ที่ ๓๙	ปัญชรมาญชี	หน้า ๒๐	บันทึก ๑๑
ที่ ๔๐	ไม้ไผ่ไม้ย	หน้า ๒๑	บันทึก ๔
ที่ ๔๑	ว่าบไว้	หน้า ๒๑	บันทึก ๑๗
ที่ ๔๒	ตมุดตมุด	หน้า ๒๒	บันทึก ๖
ที่ ๔๓	ช่อม้ง	หน้า ๒๒	บันทึก ๑๕
ที่ ๔๔	พญากู่	หน้า ๒๓	บันทึก ๒
ที่ ๔๕	พื้กัก	หน้า ๒๓	บันทึก ๑๑
ที่ ๔๖	จิตรนิค	หน้า ๒๔	บันทึก ๑๕
ที่ ๔๗	ฐานชาญ	หน้า ๒๕	บันทึก ๖

ที่ ๔๗	พจนานุกรม	หน้า ๒๕	บันทึกที่ ๑๘
ที่ ๔๘	ฝ่ายใต้	หน้า ๒๗	บันทึกที่ ๕
ที่ ๔๙	พวยกอบ	หน้า ๒๗	บันทึกที่ ๑๘
ที่ ๕๐	ไข่มุก	หน้า ๒๘	บันทึกที่ ๑๒
ที่ ๕๑	ถ้ำหัตถ์	หน้า ๒๘	บันทึกที่ ๓
ที่ ๕๒	นาฬิกานาฬิกา	หน้า ๒๘	บันทึกที่ ๗
ที่ ๕๓	ของของ	หน้า ๒๘	บันทึกที่ ๑๒
ที่ ๕๔	ระบำระบำ	หน้า ๓๐	บันทึกที่ ๓
ที่ ๕๕	ประจักษ์ประจักษ์	หน้า ๓๐	บันทึกที่ ๑๘
ที่ ๕๖	ม่านม่าน	หน้า ๓๑	บันทึกที่ ๘
ที่ ๕๗	ตัวหนังสือ	หน้า ๓๑	บันทึกที่ ๑๑
ที่ ๕๘	นพคุณ	หน้า ๓๒	บันทึกที่ ๗
ที่ ๕๙	ยานยนต์	หน้า ๓๓	บันทึกที่ ๑๕
ที่ ๖๐	รถไฟ	หน้า ๓๕	บันทึกที่ ๑๖
ที่ ๖๑	คำไว้ไว้	หน้า ๓๕	บันทึกที่ ๘
ที่ ๖๒	กอรอบนอก	หน้า ๓๖	บันทึกที่ ๕
ที่ ๖๓	หาญ	หน้า ๓๗	บันทึกที่ ๘๖
ที่ ๖๔	การ	หน้า ๓๘	บันทึกที่ ๕

ที่ ๖๕	พิธี	หน้า ๔๑	บันทึก ๖๖
ที่ ๖๖	ตำรับตำหรับ	หน้า ๔๑	บันทึก ๘
ที่ ๖๗	บ.ช.น.น.ช.	หน้า ๔๑	บันทึก ๑๓
ที่ ๖๘	บพิทรมพิท	หน้า ๔๒	บันทึก ๒
ที่ ๖๙	มิ่งขวัญ	หน้า ๔๒	บันทึก ๑๑
ที่ ๗๐	ครูธนาคุณ	หน้า ๕๒	บันทึก ๑๖
ที่ ๗๑	คำมิ่งรัก	หน้า ๔๓	บันทึก ๑๐
ที่ ๗๒	ปราโมทย์	หน้า ๔๔	บันทึก ๖
ที่ ๗๓	กษัตริย์	หน้า ๔๔	บันทึก ๑๓
ที่ ๗๔	บุญ	หน้า ๔๕	บันทึก ๘
ที่ ๗๕	อนุญาท	หน้า ๔๕	บันทึก ๑๖
ที่ ๗๖	ไมตรีไมตรี	หน้า ๔๖	บันทึก ๘
ที่ ๗๗	ปฏินญา	หน้า ๔๖	บันทึก ๑๕
ที่ ๗๘	เมตตา	หน้า ๔๗	บันทึก ๒๐
ที่ ๗๙	เมตติ	หน้า ๔๗	บันทึก ๑๑
ที่ ๘๐	กรุณา	หน้า ๔๗	บันทึก ๑๘
ที่ ๘๑	การบุญ	หน้า ๔๘	บันทึก ๔
ที่ ๘๒	สัญญาสัญญา	หน้า ๔๘	บันทึก ๑๔

ที่ ๘๓	ทางทั้ง	หน้า ๔๙	บันทึก ๓
ที่ ๘๔	นิทราอินทราจินทรา	หน้า ๔๙	บันทึก ๙
ที่ ๘๕	อุชฺฐา	หน้า ๕๔	บันทึก ๑๐
ที่ ๘๖	อุตี	หน้า ๕๔	บันทึก ๑๓
ที่ ๘๗	นิยม	หน้า ๕๕	บันทึก ๒
ที่ ๘๘	ทำเนียบธรรมเนียบ	หน้า ๕๕	บันทึก ๑๑
ที่ ๘๙	รักมิช	หน้า ๕๖	บันทึก ๓
ที่ ๙๐	จงยพณ	หน้า ๕๗	บันทึก ๑
ที่ ๙๑	เวทนา	หน้า ๕๙	บันทึก ๑๑
ที่ ๙๒	แจกเวทนา	หน้า ๖๐	บันทึก ๓
ที่ ๙๓	สังสาร	หน้า ๖๑	บันทึก ๑๔
ที่ ๙๔	ส่ว	หน้า ๖๒	บันทึก ๑๐
ที่ ๙๕	ประมาท	หน้า ๖๓	บันทึก ๖
ที่ ๙๕	มานะ	หน้า ๖๔	บันทึก ๑
ที่ ๙๖	รทรรท	หน้า ๖๕	บันทึก ๔
ที่ ๙๗	คำพ้องเสียง	หน้า ๖๙	บันทึก ๒
ที่ ๙๘	คำเสริมช่วย	หน้า ๗๐	บันทึก ๕

